

ԼՈՒՍԻՆԵ ԱՎԵՏԻՍՅԱՆ

ՀՀ Վճռաբեկ դատարանի քրեական
պալատի դատավորի օգնական,
իրավագիտության մագիստրոս

**ԱՐՀԵՍՏԱԿԱՆ ԲԱՆԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՀԱՄԱԿԱՐԳԸ
ԾՐԱԳՐԱՎՈՐՈՂԻ, ԱՐՏԱԴՐՈՂԻ ԵՎ ՕԳՏԱԳՈՐԾՈՂԻ
ՔՐԵԱԿԱՆ ՊԱՏԱՍԽԱՆԱՏՎՈՒԹՅՈՒՆԸ**

Արհեստական բանականությունը ներկայումս իր կիրառությունն է գտել ամենատարբեր ոլորտներում՝ տրանսպորտային փոխադրամիջոցներից սկսած մինչև բժշկություն: Եվ նման համալիր օգտագործումն ունի ինչպես իր դրական, այնպես էլ բացասական հետևանքները: Ուստի, հարց է առաջանում, երբ արհեստական բանականության համակարգի գործունեությունն առաջացրել է հանցավոր հետևանքներ, ով պետք է ենթարկվի քրեական պատասխանատվության դրա համար:

Սույն աշխատանքը ուսումնասիրում է արհեստական բանականության կողմից հանցավոր արարք կատարելու դեպքում քրեական պատասխանատվության հիմնահարցը: Այն է, ով է, ով է երբ պետք է ենթարկվի քրեական պատասխանատվության՝ ծրագրավորողը, արտադրողը, օգտագործողը:

Հետազոտության արդյունքում ներկայացվել են մի շարք առաջարկներ արհեստական բանականության ծրագրավորողին, արտադրողին, օգտագործողին քրեական պատասխանատվության ենթարկելու որոշակի հանցակազմերի ձևավորման, գործող հանցակազմերի կատարելագործման, հանցանքի կատարմանը ներգրավված արհեստական բանականության համակարգերի նկատմամբ անվտանգության միջոցներ կիրառելու վերաբերյալ:

Հիմնաբառեր - արհեստական բանականության համակարգ, քրեական պատասխանատվություն, արհեստական բանականության համակարգը ծրագրավորող, արհեստական բանականության համակարգն արտադրող, արհեստական բանականության համակարգն օգտագործող, անվտանգության միջոցներ:

Ներածություն

Արհեստական բանականության լայնածավալ կիրառությունը բազմաթիվ խնդիրներ է առաջ բերել, որոնցից ամենաէականը վերջինիս կողմից վնաս պատճառելու դեպքում պատասխանատվության հարցի հետ է կապված: Ծիշտ է, արհեստական բանականությունը մարդու կողմից ստեղծված ալգորիթմ է, բայց, այնուամենայնիվ, դրա որոշակի համակարգեր ինքնազարգացող են և օժտված են որոշակի ինքնուրույնությամբ, քանզի դրանց հետագա գործունեությունը մարդու միջամտությունից և վերահսկողությունից որոշակիորեն դուրս է:

Հարց է առաջանում՝ որ դեպքում պետք է արհեստական բանականության կողմից քրեական օրենքով պաշտպանվող օբյեկտներին վնաս պատճառելու դեպքում պատասխանատվության ենթարկվի ծրագրավորողը, արտադրողը, որ դեպքում օգտագործողը:

Բացի այդ, լայն տարածում է գտել արհեստական բանականությունը որպես գործիք օգտագործելը հանցանք կատարելու համար՝ երբ այն ի սկզբանե ստեղծվում, ծրագրավորվում է հանցավոր նպատակներով կամ որոշակի փոփոխություններ ալգորիթմի մեջ կատարելով պիտանի է դառնում հանցանք կատարելու համար, կամ առանց որևէ փոփոխության, ինքնին օգտագործվում է հանցանք կատարելու համար:

Թեման արդիական է նաև նրանով, որ Հայաստանի Հանրապետությունում նախագծվում է կառուցել արհեստական բանականության առաջին գործարանը:

Աշխատանքը նպատակ ունի պարզել, թե արհեստական բանականության կողմից հանցավոր արարք կատարելու դեպքում ով պետք է ենթարկվի քրեական պատասխանատվության՝ վերլուծելով միջազգային և ներպետական իրավունքի նորմերը, տեսական մոտեցումները, ինչպես նաև ներկայացնելով գործնական խնդիրները:

Հետազոտության կատարման ընթացքում օգտագործվել են վիճակագրական վերլուծության, համեմատախրավական, համակարգային, պատմահամեմատական, ձևական տրամամաբանական, անալիզի, սինթեզի, ինդուկցիայի, դեդուկցիայի, իրավական մոդելավորման մեթոդները:

Հետազոտություն

Արհեստական բանականության հասկացությունը. միջազգային իրավակարգավորումը

Վերջին մի քանի տարիների ընթացքում զգալի բանավեճ է ծավալվել արհեստական բանականության էության շուրջ: Ֆուտուրոլոգները հայտարարել են նոր տեսակի՝ machina sapiens-ի ծնունդը, որը, ըստ նրանց, երկրի վրա խելացի արարածների շարքում կկիսի մարդու տեղը:

Արհեստական բանականությունը տեխնոլո-

www.ardaradutyjournal.com

գիական լուծումների համալիր է, որը թույլ է տալիս նմանակել մարդու ճանաչողական (կոգնիտիվ) գործառնությունները (ներառյալ ինքնուսուցումը և լուծումների որոնումը՝ առանց նախապես տրված պատճենի) և կոնկրետ առաջադրանքների կատարման ընթացքում ստանալ արդյունքներ, որոնք համադրելի են առնվազն մարդու մտավոր գործունեության արդյունքների հետ: Տեխնոլոգիական լուծումների համալիրը ներառում է տեղեկատվական-հաղորդակցական ենթակառուցվածքը (այդ թվում՝ տեղեկատվական համակարգեր, տեղեկատվական-հեռահաղորդակցական ցանցեր, տեղեկատվության մշակման այլ տեխնիկական միջոցներ), ծրագրային ապահովումը (այդ թվում՝ այնպիսին, որտեղ կիրառվում են մեքենայական ուսուցման մեթոդներ), տվյալների մշակման և լուծումների որոնման գործընթացներն ու ծառայությունները:

Արհեստական բանականության համակարգերի հիմնական բաղադրիչ մասերն են՝ գիտելիքների բազան, որը թույլ է տալիս իրականացնել տեղեկատվության որոնում, պահպանում և փոխակերպում, խնդիրների լուծիչը, այսինքն՝ բլոկը, որն ընդունակ է գտնել լուծումներ՝ շնորհիվ իր մեջ ներդրված ռազմավարության և ինտելեկտուալ (բանական) ինտելեֆեյսը՝ մարդու հետ հաղորդակցվելու համար:

Ինֆորմատիկայի մասնագիտական գրականության մեջ հաճախ առանձնացնում են արհեստական բանականության հետևյալ տեսակները՝ ավտոմատացված (ընդունակ է կատարել առօրյա/միօրինակ առաջադրանքներ), օժանդակ (օպտիմալացնում է մարդու կողմից ընդունվող որոշումները), ընդլայնված (ընդունակ է աջակցել մարդկային մտածողությանը ոչ ստանդարտ իրավիճակներում), ինքնավար (իրականացնում է գործունեությունն ինքնուրույն՝ մարդու նման):

Եվրոպայի խորհրդի հովանու ներքո 2024 թվականի սեպտեմբերի 5-ին ընդունվել է «Արհեստական բանականության և մարդու իրավունքների, ժողովրդավարության և օրենքի գերակայության մասին» շրջանակային կոնվենցիան (նաև կոչվում է Արհեստական բանականության մասին շրջանակային կոնվենցիա կամ Արհեստական բանականության կոնվենցիա):

Այս կոնվենցիան միավորում է Եվրոպայի խորհրդի անդամ պետությունների մոտեցումները սկզբունքների մակարդակում՝ առաջարկելով արհեստական բանականության ռիսկերն ու ազդեցությունները գնահատելու մեթոդաբանություն՝ միաժամանակ թողնելով օրենսդրական բազմազանության հնարավորություն: Կոնվենցիայի նպատակն է ապահովել, որ արհեստական բանականության տեխնոլոգիաների մշակումն ու օգտագործումը համապատասխանեն մարդու հիմնարար իրավունքներին, ժողովրդավարական արժեքներին և օրենքի

գերակայությանը, անդրադառնալով այնպիսի ռիսկերի, ինչպիսիք են ապատեղեկատվությունը, ալգորիթմական խտրականությունը և պետական հաստատություններին սպառնացող վտանգները:

Շուրջ 17 երկիր, այդ թվում՝ Վրաստանը, ստորագրել են Արհեստական բանականության մասին շրջանակային կոնվենցիան: Հայաստանի Հանրապետությունը դեռևս այն չի ստորագրել:

Կոնվենցիայիով սահմանված է, որ «Արհեստական բանականության համակարգ» նշանակում է մեքենայի վրա հիմնված համակարգ, որը որոշակի նպատակով՝ հստակ կամ անուղղակի, վերամշակում է մուտքային տվյալները՝ ստեղծելով ելքային արդյունքներ (օրինակ՝ կանխատեսումներ, բովանդակություն, առաջարկություններ կամ որոշումներ), որոնք կարող են ազդել ֆիզիկական կամ վիրտուալ միջավայրերի վրա: Նման համակարգերը կարող են տարբեր լինել՝ ըստ ինքնավարության և հարմարվողականության մակարդակի:

Կոնվենցիայով նշված է, որ այն չի կիրառվում արհեստական բանականության համակարգերի հետազոտական և զարգացման այն գործունեությունների նկատմամբ, որոնք դեռևս հասանելի չեն օգտագործման համար, բացառությամբ այն դեպքերի, երբ փորձարկումները կամ նմանատիպ այլ գործողությունները իրականացվում են այնպես, որ ունենան մարդու իրավունքների, ժողովրդավարության կամ իրավունքի գերակայության վրա ազդելու ներուժ:

Հիմնական սկզբունքներն ու իրավունքները պարունակվում են երրորդ գլխում, որոնք են մարդու արժանապատվությունը և անհատական ինքնավարությունը, թափանցիկությունը և վերահսկողությունը, պատասխանատվությունը և հաշվետվողականությունը, հավասարությունը և խտրականության արգելքը, գաղտնիությունը և անձնական տվյալների պաշտպանությունը, հուսալիությունը, անվտանգ նորարարությունը:

Այս համատեքստում առանձնակի ուշադրության է արժանի հավասարության և խտրականության արգելքի սկզբունքը, որի համաձայն՝ յուրաքանչյուր Կողմ ընդունում կամ պահպանում է միջոցառումներ՝ ապահովելու համար, որ արհեստական բանականության համակարգերի կենսագործունեության ընթացքում իրականացվող գործունեությունը հարգի հավասարության սկզբունքը, ներառյալ՝ զենդերային հավասարությունը, ինչպես նաև խտրականության արգելքը, ինչպես սահմանված է կիրառելի միջազգային և ներքին օրենսդրությամբ: Յուրաքանչյուր Կողմ պարտավորվում է ընդունել կամ պահպանել միջոցառումներ, որոնք ուղղված են անհավասարությունների հաղթահարմանը՝ արդար, իրավաչափ և հավասար արդյունքներ ապահովելու նպատակով, իր կիրառելի ներպետական և միջազգային մարդու իրավունքների

ԱՐԴԱՐԱԴԱՏՈՒԹՅՈՒՆ

վերաբերյալ պարտավորություններին համապատասխան, արհեստական բանականության համակարգերի կենսագործունեության ընթացքում իրականացվող գործունեության համատեքստում:

Անվտանգ նորարարության սկզբունքի համաձայն՝ մարդու իրավունքների, ժողովրդավարության և իրավունքի գերակայության վրա բացասական ազդեցություններից խուսափելու նպատակով նորարարությունը խթանելու տեսանկյունից՝ յուրաքանչյուր Կողմ, ըստ անհրաժեշտության, նպաստում է վերահսկվող միջավայրերի ստեղծմանը՝ արհեստական բանականության համակարգերի մշակում և փորձարկում իրականացնելու համար, սեփական համապատասխան լիազոր մարմինների վերահսկողության ներքո:

Չորրորդ գլուխը սահմանում է վերականգնողական միջոցները: Մասնավորապես, սահմանված է, որ յուրաքանչյուր Կողմ՝ իր միջազգային պարտավորությունների շրջանակում և համահունչ իր ներքին օրենսդրությանը, պարտավոր է ընդունել կամ պահպանել միջոցառումներ՝ ապահովելու մարդու իրավունքների խախտումների նկատմամբ հասանելի և արդյունավետ վերականգնողական մեխանիզմների առկայությունը, որոնք բխում են արհեստական բանականության համակարգերի կենսագործունեության ընթացքում իրականացվող գործունեությունից: Մասնավորապես, միջոցառումներ, որոնք ներառում են՝ ապահովել այն տեղեկությունների գրանցումը և տրամադրումը, որոնք վերաբերում են արհեստական բանականության համակարգերին, որոնք կարող են լուրջ ազդեցություն ունենալ մարդու իրավունքների վրա, ինչպես նաև այդ տեղեկատվությանը մուտք ունեցող լիազորված մարմինների կողմից դրանց հասանելիությունը և, անհրաժեշտության դեպքում, տեղեկությունների տրամադրումը ազդեցություն ստացած անձանց, երաշխավորել, որ վերոհիշյալ տեղեկատվությունը բավարար լինի ազդված անձանց համար՝ վիճարկելու կամ գնահատելու այն որոշումները, որոնք կատարվել կամ էականորեն ձևավորվել են համակարգի օգտագործմամբ, և, համապատասխանության դեպքում, նաև՝ ինքնին համակարգի կիրառումը, տրամադրել արդյունավետ հնարավորություն շահագրգիռ անձանց՝ բողոք ներկայացնելու լիազորված մարմիններին:

Սահմանված են նաև ընթացակարգային երաշխիքները՝ յուրաքանչյուր Կողմ պարտավոր է ապահովել, որ այն դեպքերում, երբ արհեստական բանականության համակարգը լուրջ ազդեցություն է գործում մարդու իրավունքների իրացման վրա, այդպիսի ազդեցություն կրած անձանց համար հասանելի լինեն արդյունավետ ընթացակարգային երաշխիքներ, պաշտպանություններ և իրավական մեխանիզմներ, որոնք համահունչ են կիրառելի միջազգային և ներքին օրենքներին:

Հինգերորդ գլուխը սահմանում է ռիսկերի և բացասական ազդեցությունների գնահատման և մեղմման շրջանակը: Սահմանված է, որ յուրաքանչյուր Կողմ, հաշվի առնելով սահմանված սկզբունքները, պարտավոր է ընդունել կամ պահպանել միջոցառումներ՝ արհեստական բանականության համակարգերի ռիսկերի ճանաչման, գնահատման, կանխարգելման և մեղմման համար՝ հաշվի առնելով մարդու իրավունքների, ժողովրդավարության և իրավունքի գերակայության վրա դրանց իրական և հնարավոր ազդեցությունները: Այդ միջոցառումները պետք է լինեն աստիճանային և տարբերակված՝ ըստ անհրաժեշտության: Պետք է բավարար չափով հաշվի առնել արհեստական բանականության համակարգերի համատեքստը և նախատեսված օգտագործումը, հատկապես մարդու իրավունքների, ժողովրդավարության և իրավունքի գերակայության նկատմամբ ռիսկերի առումով, գնահատել հնարավոր ազդեցությունների ծանրությունը և հավանականությունը. անհրաժեշտության դեպքում հաշվի առնել համապատասխան շահագրգիռ կողմերի տեսակետերը, հատկապես նրանց, ում իրավունքների վրա դրանք կարող են ազդեցություն ունենալ, այն կիրառել շարունակաբար՝ արհեստական բանականության համակարգի կենսագործունեության ողջ ընթացքում, ներառել մարդու իրավունքների, ժողովրդավարության և իրավունքի գերակայության նկատմամբ ռիսկերի և բացասական ազդեցությունների մշտական մոնիթորինգը, ներառել ռիսկերի, իրական և հնարավոր ազդեցությունների, ինչպես նաև ռիսկերի կառավարման մոտեցումների փաստաթղթավորում, անհրաժեշտության դեպքում պահանջել արհեստական բանականության համակարգերի փորձարկում դրանց առաջին օգտագործումից առաջ և նշանակալի փոփոխությունների դեպքում: Սահմանված է, որ յուրաքանչյուր Կողմ ընդունում կամ պահպանում է միջոցառումներ՝ ապահովելու համար, որ արհեստական բանականության համակարգերի բացասական ազդեցությունները մարդու իրավունքների, ժողովրդավարության և իրավունքի գերակայության վրա համապատասխան կերպով դիտարկվեն և վերացվեն:

Սահմանված է, որ յուրաքանչյուր Կողմ գնահատում է անհրաժեշտությունը արհեստական բանականության համակարգերի որոշակի օգտագործման կասեցման, արգելքի կամ այլ համապատասխան միջոցների կիրառման համար, երբ այդ օգտագործումը համարվում է անհամատեղելի մարդու իրավունքների հարգման, ժողովրդավարության կամ իրավունքի գերակայության հետ:

Հաջորդ կարևոր միջազգային փաստաթուղթը «Արհեստական բանականության մասին» ակտն է (AI Act), որը սահմանում է արհեստական բանականության ընդհանուր կարգավորումը և իրավա-

կան շրջանակը Եվրոպական Միության շրջանակներում :

Այն դասակարգում է արհեստական բանակա-նության կիրառությունները՝ ըստ վնաս պատճառե-լու ռիսկի.

Անընդունելի ռիսկ - այս կատեգորիայի ար-հեստական բանականության կիրառությունները արգելված են, բացառությամբ որոշակի բացառու-թյունների: Երբ բացառություն չի կիրառվում, ապա արգելված են.

- Արհեստական բանականության համակար-գը շուկա հանելը, շահագործման հանձնելը կամ օգտագործելը, որը շահագործում է ֆիզիկական անձի կամ անձանց որոշակի խմբի խոցելիությունը՝ պայմանավորված նրանց տարիքով, հաշմանդա-նությամբ կամ սոցիալական ու տնտեսական որոշ-ակի դրությամբ՝ նպատակ ունենալով կամ հանգեց-նելով տվյալ անձի կամ այդ խմբին պատկանող անձի վարքագծի էական խաթարմանը այնպիսի ձևով, որը պատճառում է կամ ողջամտորեն կարող է պատճառել այդ անձին կամ մեկ այլ անձի զգալի վնաս:

- Արհեստական բանականության համակար-գը շուկա հանելը, շահագործման հանձնելը կամ օգտագործելը՝ ֆիզիկական անձանց կամ նրանց խմբերի գնահատման կամ դասակարգման համար (սոցիալական վարկանիշավորում) որոշակի ժա-մանակահատվածում՝ հիմնվելով նրանց սոցիալա-կան վարքագծի կամ հայտնի, ենթադրյալ կամ կանխատեսվող անձնական հատկանիշների վրա, որտեղ այդ սոցիալական միավորը (score) հանգեց-նում է հետևյալներից մեկին կամ երկուսին՝ որոշա-կի ֆիզիկական անձանց կամ խմբերի նկատմամբ անբարենպաստ կամ անարդարացի վերաբերմուն-քի այնպիսի սոցիալական համատեքստերում, որոնք կապ չունեն այն միջավայրի հետ, որտեղ տվյալները սկզբնապես հավաքագրվել են կամ որոշակի ֆիզիկական անձանց կամ խմբերի նկատմամբ անբարենպաստ վերաբերմունքի, որը չարդարացված է կամ անհամաչափ նրանց սոցիա-լական վարքագծին կամ դրա լրջությանը:

- Արհեստական բանականության համակար-գը շուկա հանելը, շահագործման հանձնելը կամ օգտագործելը՝ ֆիզիկական անձանց ռիսկերի գնա-հատման համար, որպեսզի գնահատվի կամ կան-խատեսվի անձի կողմից քրեական հանցագործու-թյուն կատարելու հավանականությունը՝ հիմնվելով բացառապես տվյալ անձի պրոֆիլավորման (բնու-թագրման) կամ նրա անհատական հատկանիշնե-րի ու բնավորության գծերի գնահատման վրա: Այս արգելքը չի տարածվում այն արհեստական բանա-կանության համակարգերի վրա, որոնք օգտա-գործվում են աջակցելու մարդու կողմից իրակա-նացվող գնահատմանը՝ պարզելու անձի ներգրավ-վածությունը քրեական գործունեության մեջ, որն

արդեն իսկ հիմնված է օբյեկտիվ և ստուգելի փաս-տերի վրա, որոնք ուղղակիորեն կապված են քրեա-կան գործունեության հետ:

- Արհեստական բանականության համակար-գը շուկա հանելը, շահագործման հանձնելը կամ օգտագործելը, որոնք ստեղծում կամ ընդլայնում են դեմքի ճանաչման տվյալների բազաներ՝ համա-ցանցից կամ տեսահսկման համակարգերի (CCTV) կադրերից դեմքի պատկերների անհասցե (զանգ-վածային) հավաքագրման (scraping) միջոցով:

- Արհեստական բանականության համակար-գը շուկա հանելը, շահագործման հանձնելը կամ օգտագործելը՝ աշխատավայրում և կրթական հաս-տատություններում ֆիզիկական անձի էմոցիանե-րը (հույզերը) վերհանելու (կանխատեսելու) հա-մար, բացառությամբ այն դեպքերի, երբ արհեստա-կան բանականության համակարգի օգտագործու-մը նախատեսված է բժշկական կամ անվտանգու-թյան նկատառումներով:

- Կենսաչափական դասակարգման համա-կարգերը շուկա հանելը, շահագործման հանձնելը կամ օգտագործելը, որոնք անհատապես դասա-կարգում են ֆիզիկական անձանց՝ հիմնվելով նրանց կենսաչափական տվյալների վրա, որպեսզի վերհանեն կամ ենթադրեն նրանց ռասայական պատկանելությունը, քաղաքական հայացքները, արհմիութենական անդամակցությունը, կրոնական կամ փիլիսոփայական համոզմունքները, սեռական կյանքը կամ սեռական կողմնորոշումը: Այս արգել-քը չի տարածվում օրինական կերպով ձեռք բեր-ված կենսաչափական տվյալների բազաների (օրի-նակ՝ պատկերների) պիտակավորման կամ գտման վրա կամ իրավապահ մարմինների կողմից կենսա-չափական տվյալների դասակարգման վրա:

- Հանրային հասանելի վայրերում իրավա-պահ նպատակներով «իրական ժամանակում» հե-ռահար կենսաչափական նույնականացման հա-մակարգերի օգտագործումը, բացառությամբ այն դեպքերի, երբ մնան օգտագործումը խստորեն անհրաժեշտ է հետևյալ նպատակներից որևէ մեկի համար՝ առևանգված, մարդկանց թրաֆիքինգի կամ սեռական շահագործման գոհ դարձած կոնկ-րետ անձանց թիրախային որոնում, ինչպես նաև անհայտ կորածների որոնում կամ մարդկանց կյանքին կամ ֆիզիկական անվտանգությանը սպառնացող կոնկրետ, զգալի և անխուսափելի վտանգի կանխում, կամ ահաբեկչական հարձակ-ման իրական և ընթացիկ կամ կանխատեսելի վտանգի կանխում կամ հանցագործություն կատա-րած լինելու մեջ կասկածվող անձի տեղորոշում կամ նույնականացում՝ քրեական քննություն կամ հետապնդում իրականացնելու նպատակով, այն հանցանքների համար, որոնք նշված են II հավել-վածում և տվյալ անդամ պետությունում պատժվում են առնվազն չորս տարի առավելագույն ժամկետով

www.aradaradutyjournal.com

ԱՐԴԱՐԱԴԱՏՈՒԹՅՈՒՆ

ազատագրված: Միևնույն ժամանակ, ակտր սահմանում է խիստ «ֆիլտրեր», որոնց միջով իրավապահները պետք է անցնեն նախքան «իրական ժամանակում» դեմքի ճանաչման համակարգեր միացնելը¹¹ :

Բարձր ռիսկայնություն - արհեստական բանականության կիրառություններ, որոնք, ենթադրաբար, զգալի սպառնալիք են ներկայացնում անձանց առողջության, անվտանգության կամ հիմնարար իրավունքների համար: Մասնավորապես, առողջապահության, կրթության, հավաքագրման, կարևորագույն ենթակառուցվածքների կառավարման, իրավապահ մարմինների կամ արդարադատության ոլորտներում օգտագործվող արհեստական բանականության համակարգերը: Դրանք ենթակա են որակի, թափանցիկության, մարդկային վերահսկողության և անվտանգության պարտավորությունների, և որոշ դեպքերում տեղակայումից առաջ պահանջում են հիմնարար իրավունքների ազդեցության գնահատում¹² : Դրանք պետք է գնահատվեն ինչպես շուկայում տեղադրվելուց առաջ, այնպես էլ իրենց կենսագործունեության ընթացքում: Բարձր ռիսկայնության կիրառությունների ցանկը կարող է ընդլայնվել ժամանակի ընթացքում՝ առանց արհեստական բանականության մասին ակտր փոփոխելու անհրաժեշտության¹³ :

Սահմանափակ ռիսկ - այս կատեգորիայի արհեստական բանականության համակարգերն ունեն թափանցիկության պարտավորություններ, որոնք ապահովում են, որ օգտատերերը տեղեկացված են, որ նրանք փոխազդում են արհեստական բանականության համակարգի հետ և թույլ են տալիս նրանց կատարել տեղեկացված ընտրություններ: Այս կատեգորիան ներառում է, օրինակ, արհեստական բանականության ծրագրեր, որոնք հնարավոր են դարձնում պատկերների, ձայնի կամ տեսանյութերի ստեղծումը կամ մանիպուլյացիան (օրինակ՝ դիֆֆեյքերը)¹⁴ :

Նվազագույն ռիսկ – Այս կատեգորիան ներառում է, օրինակ, տեսախաղերի կամ սպամի ֆիլտրերի համար օգտագործվող արհեստական բանականության համակարգերը: Ակնկալվում է, որ արհեստական բանականության կիրառությունների մեծ մասը կընկնի այս կատեգորիայի մեջ¹⁵ : Այս համակարգերը չեն կարգավորվում, և անդամ պետությունները չեն կարող լրացուցիչ կարգավորումներ սահմանել առավելագույն ներդաշնակեցման կանոնների պատճառով¹⁶ :

Վերջին ժամանակահատվածում իրավական շրջանակներում լայն քննարկում է ընթանում արհեստական բանականության կիրառությունը իրավակարգավորման ենթարկելու անհրաժեշտության աստիճանի շուրջ՝ երկու հիմնական մոտեցումների միջև: Առաջին մոտեցումը կարևորում է արհեստական բանականության ոլորտում նորարարություն

ու զարգացումը չսահմանափակելու անհրաժեշտությունը՝ իրավակարգավորման միջոցով: Մյուս իրավաբանները կարևորում են անհրաժեշտությունը ստեղծելու իրավական շրջանակ, որը կկարգավորի արհեստական բանականության կիրառությունը բոլոր ոլորտներում, ինչպես նաև ստեղծելու էթիկական ձևաչափ, որը կկարգավորի այդ կիրառությունները՝ կանխելու դրա ապօրինի կամ վնասակար օգտագործումը մարդկանց և մարդկության համար : Մենք համակարծիք ենք երկրորդ մոտեցման հետ, հաշվի առնելով արհեստական բանականության համապարփակ կիրառությունը կյանքի ամենատարբեր ոլորտներում:

Եվրոպայի խորհրդի՝ Հանցագործությունների խնդիրների եվրոպական կոմիտեն (CDPC), որը պատասխանատու է հանցավորության կանխարգելման ու վերահսկման ոլորտում խորհրդի գործունեության համակարգման համար, հանձնարարություն է ստացել՝ մշակել իրավական փաստաթուղթ, որը կվերաբերի արհեստական բանականության օգտագործման ընթացքում առաջացող քրեական պատասխանատվությանը¹⁸ :

Փաստաթղթում նախ անդրադարձ է կատարված արհեստական բանականության համակարգերին, որոնք օգտագործվում են որպես հանցագործություն կատարելու գործիք: Նշված է, որ անդամ պետությունները կարող են վերանայել իրենց գործող քրեական օրենսդրությունները՝ գնահատելու համար, թե որքանով են դրանք բավարար՝ արհեստական բանականության համակարգերի միջոցով մարդկանց կյանքի, ֆիզիկական անվտանգության և այլ արժեքների դեմ ուղղված վնասների անդրադառնալու համար: Եթե արհեստական բանականության համակարգը պարզապես օգտագործվում է որպես գործիք՝ արդեն օրենքով սահմանված հանցագործություն կատարելու նպատակով (օրինակ՝ սպանություն, գողություն), ապա գործող օրենքները կարող են լիովին բավարար լինել: Սակայն, անդամ պետությունները կարող են որոշել փոփոխել իրենց օրենսդրությունը, օրինակ՝ արհեստական բանականության օգտագործումը դիտարկել որպես ծանրացուցիչ հանգամանք՝ խստացված քրեական պատասխանատվություն, եթե արհեստական բանականության համակարգի որոշ հատկություններ նպաստել են հանցագործությանը, կամ ընդլայնել պատասխանատվության սահմանները կամ որոշակիորեն ազատել պատասխանատվությունից՝ սոցիալապես ընդունելի ռիսկի կամ համատեղ մեղավորության դեպքում:

2025 թվականի հունիսի 11-ին Հանցագործությունների կանխման եվրոպական կոմիտեն մշակեց նախագիծ «Արհեստական բանականության և քրեական արդարադատության վերաբերյալ հարցաշար»¹⁹ , որն ընդգրկում է նախորդ փաստաթղթի հիմնադրույթները:

Սահմանված է, որ օրենսդրական արձագանքի հնարավոր տարբերակների առնչությամբ առաջանում են մի շարք հարցեր, մասնավորապես՝ արդյոք անդամ պետությունները նպատակահարմար են համարում ընդունել հատուկ օրենսդրություն՝ հաշվի առնելով CAI-ից բխող նոր պարտավորությունները:

Հարցաշարն ի թիվս այլի ներառում է այն հարցերը, թե արդյոք օրենսդիրն ունի ծրագրեր՝ հանցագործությունը կատարելու, հեշտացնելու, ուժեղացնելու կամ արհեստական բանականության համակարգերի միջոցով աջակցելու դեպքերում հանցագործությունը ծանրացնող հանգամանքների վերաբերյալ օրենսդրական բարեփոխումներ իրականացնելու համար, արդյոք օրենսդրությունը կարգավորում է հատուկ արհեստական բանականության տեխնոլոգիաների օգտագործումը հանցագործություններ կատարելու համար, օրինակ՝ դիֆֆեյքերի (deepfakes) օգտագործումը հատուկ համատեքստերում (օրինակ՝ սեռական դիֆֆեյքեր, առցանց սեռական գրումինգ, կամ ընտրական գործընթացների ընթացքում), ինքնավար թռչող սարքերի (դրոնների) օգտագործումը ինչ-որ մեկին սպանելու նպատակով, խարդախության հատուկ ձևեր, արդյոք առկա է անհրաժեշտություն նոր տեսակի հանցագործության սահմանման, որը կապված է «Վնասակար արհեստական բանականության համակարգ»-ի (Dark AI) հետ, ինչպես նաև առկա է անհրաժեշտություն քրեականացնելու արհեստական բանականության համակարգի շուկա հանումը, շահագործումը, սեփական օգտագործման համար ձեռք բերումը, ներմուծումը կամ երրորդ անձանց տրամադրումը՝ որևէ ձևով, եթե այն արգելված է ազգային կամ եվրոպական օրենսդրությամբ:

Արհեստական բանականության համակարգը ծրագրավորողի, արտադրողի և օգտագործողի քրեական պատասխանատվությունը

Նախ, հարկ ենք համարում նշել, որ «Կիրեռ-հանցագործությունների մասին» Բուդապեշտի կոնվենցիայի 1-ին մասի ա) կետի համաձայն՝ «համակարգչային համակարգ» նշանակում է՝ ցանկացած սարք կամ փոխկապակցվող կամ կապակցվող սարքերի խումբ, որոնցից մեկը կամ մի քանիսը, ծրագրի համաձայն, կատարում են տվյալների ավտոմատ մշակում: Այս բնորոշումը տառացիորեն իր մեջ ներառում է արհեստական բանականության համակարգը, հետևաբար համակարգչային համակարգի և համակարգչային տվյալների անվտանգության դեմ ուղղված ՀՀ քրեական օրենսգրքի 38-րդ գլխում նախատեսված հանցագործությունները (համակարգիչ, համակարգչային համակարգ կամ համակարգչային ցանց ներթափանցելը, համակարգչային տվյալը փոփոխելը,

համակարգչային սարտածը (նենգադուր), համակարգչային տվյալներն ապօրինի որսալը կամ դրանց տիրանալը, հատուկ ծրագրային կամ գործիքային միջոցների ապօրինի շրջանառությունը, համակարգչային կեղծիքը, համակարգիչը, համակարգչային համակարգը կամ համակարգչային ցանցը շահագործելու կանոնները կամ պահանջները խախտելը) վերաբերելի են նաև արհեստական բանականության համակարգերին: Սակայն, մեր կարծիքով վերոնշյալ հանցագործությունները արհեստական բանականության համակարգի նկատմամբ իրականացնելն օժտված է առավել բարձր հանրային վտանգավորությամբ, քան սովորական համակարգչային համակարգի նկատմամբ իրականացնելը՝ պայմանավորված արհեստական բանականության համակարգի՝ ինքնուրույն տվյալահեն գործունեություն իրականացնելու հանգամանքով, այնինչ համակարգչային համակարգն աշխատում է բացառապես կոնկրետ հրահանգներով: Ուստի, վերոգրյալով պայմանավորված, առաջարկում ենք, որպես ծանրացնող հանգամանք նախատեսել արհեստական բանականության համակարգի նկատմամբ իրականացնելը, ինչպես նաև այդ գլուխը վերանվանել համակարգչային համակարգի, համակարգչային տվյալների, արհեստական բանականության համակարգի անվտանգության և անվտանգ գործունեության դեմ ուղղված հանցագործություններ:

Այժմ անդրադարձ կատարենք արհեստական բանականությունը ծրագրավորողի, արտադրողի կամ շահագործողի քրեական պատասխանատվությանը:

Այսպես, այն դեպքում, երբ արհեստական բանականության համակարգերի հակաիրավական գործողությունների պատճառ է ալգորիթմի սխալականությունը, քրեական պատասխանատվության բեռը պետք է դրվի այն ծրագրավորողի վրա, եթե վերջինս կանխատեսել կամ կարող էր կանխատեսել նման սխալների առաջացումը, սակայն պատշաճ ծրագրավորում չի իրականացրել:

Քանի որ ծրագրային ապահովման ստեղծումը ենթադրում է արհեստական բանականության ֆունկցիոնալության և ինքնավերականգնման համակարգի սահմանափակումների մշակումը, հնարավոր սխալների բացառումը և օգտագործողի համար վտանգավոր իրավիճակների կանխումը, ինչպես նաև համակարգչային ալգորիթմների փորձարկումը, տվյալ բաղադրիչների իրականացման համար պատասխանատու անձը հնարավոր է ճանաչվի հանցագործության սուբյեկտ՝ իր գործունեության մեջ մեղքի առկայության դեպքում: Օրինակ, եթե ինքնավար ավտոմեքենայի կողմից ճանապարհային երթևեկության կանոնների խախտումը, որը հանգեցրել է մարդու մահվան, պատճառ է հանդիսացել վարումն ապահովող ծրագրա-

www.aradaradutyjournal.com

ԱՐԴԱՐԱԴԱՏՈՒԹՅՈՒՆ

յին ապահովման կատարելագործման անհամապատասխանությունը, ապա պատասխանատվությունը պետք է դրվի ծրագիրը մշակողի վրա, եթե նա անհրաժեշտ ուշադրություն և կանխատեսողականություն ցուցաբերելով կարող էր կանխատեսել այդ հետևանքները²¹ :

Հարց է առաջանում, տվյալ դեպքում, ինչպես պետք է որակվի արհեստական բանականությունը ծրագրավորողի արարքը: Այն չի կարող որակվել ՀՀ քրեական օրենսգրքի 342-րդ հոդվածի 2-րդ մասով՝ ավտոմեքենա կամ մեխանիկական այլ տրանսպորտային միջոց վարող անձի կողմից ճանապարհային երթևեկության անվտանգության ապահովմանն ուղղված պահանջ կամ ճանապարհային երթևեկության կամ տրանսպորտային միջոցների շահագործման անվտանգությունն ապահովող կանոն խախտելը, որն անզուգույն արարք է մարդու մահ, քանի որ արհեստական բանականության ծրագրավորողը ճանապարհային երթևեկության հետ կապված որևէ պահանջ կամ կանոն ուղղակիորեն չի խախտել, դա խախտել է իր կողմից ստեղծված արհեստական բանականության համակարգը:

Ի.Ն.Մոսեչկինի կարծիքով կատարվածը կարող է որակվել Ռուսաստանի Դաշնության քրեական օրենսգրքի 238-րդ հոդվածի 2-րդ մասի «բ» կետով, այն է՝ աշխատանքների կամ ծառայությունների մատուցում, որոնք չեն համապատասխանում սպառողի կյանքի կամ առողջության անվտանգության պահանջներին, եթե դրանց արդյունքում անփութությամբ առաջացել է մարդու մահ²² : Այն որոշակիորեն համապատասխանում է ՀՀ քրեական օրենսգրքի 412-րդ հոդվածին՝ «1. Իրացնելու նպատակով մարդու կյանքի կամ առողջության անվտանգության պահանջներին չհամապատասխանող հումք կամ ապրանք պատրաստելը, պահելը, փոխադրելը, առաքելը, ձեռք բերելը կամ դրանք իրացնելը կամ այդպիսի աշխատանք կատարելը կամ ծառայություն մատուցելը, եթե այդ արարքն անզուգույն արարքու առողջությանը միջին կամ բեթև ծանրության վնաս է պատճառել» :

(...)

2. Սույն հոդվածի 1-ին մասով նախատեսված արարքը, որը՝

1) կատարվել է փոքրահասակների համար նախատեսված հումքի, ապրանքի, աշխատանքի կամ ծառայության կապակցությամբ կամ

2) անզուգույն արարք է մարդու մահ, առողջությանը ծանր վնասի պատճառում կամ այլ ծանր հետևանք՝ (...):»:

Վերոնշյալ հոդվածի օբյեկտիվ կողմի պարտադիր հատկանիշ է մարդու կյանքի կամ առողջության անվտանգության պահանջներին չհամապատասխանող արտադրանք պատրաստելը, պահելը, փոխադրելը, առաքելը, ձեռք բերելը կամ իրացնելը,

սակայն հարց է առաջանում, թե որտեղ են սահմանված այդպիսի պահանջները, որոնք վերաբերում են արհեստական բանականությանը: Բացի այդ, անզուգույն արարք վնասը կարող է պատճառվել ոչ թե բացառապես արտադրանքի՝ մարդու կյանքի կամ առողջության անվտանգության պահանջներին չհամապատասխանելու դեպքում, այլ նաև ԵԽ շրջանակային կոնվենցիայով և ԵՄ «Արհեստական բանականության մասին» ակտով նախատեսված այլ պահանջները չպահպանելու դեպքում, օրինակ՝ ֆիզիկական անձի կամ անձանց որոշակի խմբի խոցելիությունը՝ պայմանավորված նրանց տարիքով, հաշմանդամությամբ կամ սոցիալական ու տնտեսական որոշակի դրությամբ հաշվի չառնելը:

Գ. Հելլկին, նշելով տարբեր ոլորտներում արհեստական բանականության աճող կիրառությունը, առաջարկում է մշակել հատուկ տեսություն՝ արհեստական բանականության և ռոբոտների գործողությունների համար քրեական պատասխանատվության վերաբերյալ, որն իր մեջ կներառեր «արտադրողին, ծրագրավորողին, օգտատիրոջը և բոլոր այլ ներգրավված անձանց» :

Վերոգրյալով պայմանավորված, նախ առաջարկում ենք ստորագրել և վավերացնել Եվրոպայի խորհրդի կողմից ընդունված արհեստական բանականության վերաբերյալ շրջանակային կոնվենցիան, այնուհետև ընդունել օրենք, որը կսահմանի արհեստական բանականության ծրագրավորման, արտադրման և շահագործման ստանդարտները, որոնք բխում են վերոնշյալ կոնվենցիայից և ԵՄ «Արհեստական բանականության մասին» ակտից, և նախատեսել հետևյալ հանցակազմը.

«Արհեստական բանականության համակարգը ոչ պատշաճ ծրագրավորելը, արտադրելը, շահագործելը, որն անզուգույն արարք է մարդու մահ, առողջությանը ծանր կամ միջին ծանրության վնասի պատճառում կամ այլ ծանր հետևանք՝

պատժվում է՝ (...):»:

Համանման հանցակազմի ձևավորման անհրաժեշտության մասին է պնդում նաև Ա.Գ.Իանինին²⁴ :

Այսինքն, երբ արհեստական բանականության համակարգը ծրագրավորողը կանխատեսում է կամ կարող է կանխատեսել հանցավոր հետևանքների առաջացման հնարավորությունը, սակայն համապատասխան կողմավորումներ/ծրագրավորումներ չի կատարում դրա հիման վրա, ապա նա պետք է ենթարկվի քրեական պատասխանատվության վերոնշյալ հոդվածով:

Հեղինակները պնդում են, որ ամենամեծ խնդիրները ծագում են, երբ արհեստական բանականության համակարգը ստեղծողների կողմից թույլ է տրվել սխալ, որը հանգեցրել է հանցավոր

հետևանքների: Նախ՝ դժվարություններ են առաջանում այն կոնկրետ մշակողին որոշելիս, ում սխալը հանգեցրել է հանցագործության: Այստեղ պետք է հասկանալ, որ արհեստական բանականության համակարգը բարդ ճարտարապետություն ունեցող օբյեկտ է, որի ստեղծմանը մասնակցում է ոչ թե մեկ մարդ, այլ մի խումբ մասնագետներ: Ընդ որում, միշտ չէ, որ հնարավոր է որոշել յուրաքանչյուր մշակողի/ծրագրավորողի պատասխանատվության սահմանները: Այս հանգամանքը բազմապատիկ բարդացնում է մշակողների/ծրագրավորողների մեղքի ապացուցման գործընթացն այն դեպքում, երբ համակարգը կատարում է հանցավոր բնույթի գործողություն (կամ անգործություն)²⁵:

Ամերիկյան իրավական դոկտրինի համաձայն՝ արհեստական բանականության կողմից կատարված հանցանքը պետք է հնարավոր լինի վերագրել մարդուն, այսինքն՝ կազմի actus reus (օբյեկտիվ կողմ)՝ անձի այնպիսի վարքագիծ, որն այս կամ այն կերպ կապված է արհեստական բանականության գործունեության հետ, ինչպես նաև տվյալ անձի վրա դրված պարտականությունների շրջանակի հետ, որոնց չպահպանումը կամ ոչ պատշաճ կատարումը հանգեցրել է արհեստական բանականության կողմից վնասի պատճառմանը: Այն դեպքում, երբ մարդու վարքագծում չի ապացուցվում նշված պարտականության չպահպանումը կամ ոչ պատշաճ կատարումը, ապա պետք է խոսել պատճառահետևանքային կապի բացակայության մասին, ինչը բացառում է տվյալ անձի քրեական պատասխանատվությունը²⁶:

Հետևաբար, յուրաքանչյուր դեպքում անհրաժեշտ է պարզել, թե արդյոք հանցավոր հետևանքը ոչ պատշաճ ծրագրավորման արդյունք է, թե արհեստական բանականության ինքնագարգացման:

Արհեստական բանականության համակարգ արտադրողն այն ընկերությունն է, որի հսկողության ներքո ստեղծվում է վերջնական արդյունքը և որն այդ արդյունքը դուրս է բերում շուկա: Հարկ ենք համարում արձանագրել, որ հնարավոր է իրավիճակ, երբ արհեստական բանականության համակարգը ծրագրավորողը պատշաճ կերպով իրականացրել է ծրագրավորումը, սակայն այն արտադրողը առանց ծրագրավորողին տեղյակ պահելու փոփոխություններ է կատարել դրա մեջ, ուսուցանման այլ բազա է տրամադրել և այլն:

Մյուս դրսևորումն այն դեպքն է, երբ արհեստական բանականությունն օգտագործողը/շահագործողը չի պահպանել այն շահագործելու կանոնները, որի արդյունքում անզգուշությամբ առաջացել է մարդու մահ, առողջությանը ծանր վնասի պատճառում կամ այլ ծանր հետևանք:

Այսպես, վնաս պատճառելու ռիսկերի գնահատման համար վճռորոշ նշանակություն ունի արհեստական բանականության նկատմամբ կիրառ-

վող սահմանափակումների տեսակը: Եթե արտադրողը հստակ նշում է, թե ինչի համար է նախատեսված արհեստական բանականության համակարգը և ինչ սահմանափակումներ ունի այն, ապա այդ դեպքում հարկ է դիտարկել այն ռիսկը, որը համակարգը կարող է պատճառել այն պայմանների սահմաններից դուրս օգտագործվելիս, որի համար ստեղծվել է ինքը: Օրինակ՝ ինքնավար ավտոմեքենայի օգտագործումը ձյունառատ եղանակին, երբ արտադրողը հայտարարել է, որ մեքենան նախատեսված չէ ձնհալի կամ ձնաքթի պայմաններում շահագործման համար, կարող է դիտարկվել որպես վնաս պատճառելու լուրջ ռիսկ: Նման դեպքում վնաս պատճառելու համար պատասխանատվությունն ընկնում է այն անձի վրա, ով, իմանալով գոյություն ունեցող սահմանափակումների մասին, այնուամենայնիվ օգտագործել է արհեստական բանականության համակարգը թույլատրելի սահմաններից դուրս²⁷:

Միևնույն ժամանակ, հնարավոր են դեպքեր, երբ արհեստական բանականության համակարգն ի սկզբանե ծրագրավորվի, արտադրվի հանցագործություն կատարելու նպատակով, կամ այնպիսի նպատակների կենսագործման համար, որն արգելված է ներպետական և միջազգային օրենսդրությամբ:

Հարկ ենք համարում նշել, որ մասնագիտական գրականությունում մույնպես քննարկվում են այն սցենարները, երբ արհեստական բանականության համակարգերն ի սկզբանե ստեղծված են եղել հակաիրավական գործողություններ կատարելու համար, կամ երբ վնասի կանխարգելման գործառնություններն անջատված են կամ նախատեսված չեն²⁸:

Վերոգրյալով պայմանավորված, կարծում ենք առկա է անհրաժեշտություն ձևավորելու նոր հանցակազմ՝ «1. Վնասակար արհեստական բանականության համակարգ ծրագրավորելը կամ արտադրելը՝

պատժվում է՝ (...)

2. Մույն հոդվածի 1-ին մասով նախատեսված արարքը, որը

1) կատարվել է իշխանական կամ ծառայողական լիազորությունները կամ դրանցով պայմանավորված ազդեցությունն օգտագործելով,

2) կատարվել է մի խումբ անձանց կողմից նախնական համաձայնությամբ,

3) անզգուշությամբ առաջացրել է խոշոր չափերի գույքային վնաս,

4) անզգուշությամբ մարդու առողջությանը պատճառել է միջին ծանրության կամ ծանր վնաս՝ պատժվում է՝ (...)

3. Մույն հոդվածի 1-ին մասով նախատեսված արարքը, որը

1) կատարվել է հանցավոր կազմակերպու-

www.aradaradutyjournal.com

ԱՐԴԱՐԱԴԱՏՈՒԹՅՈՒՆ

թյան կողմից,

2) անզգուշությամբ առաջացրել է առանձնապես խոշոր չափերի գույքային վնաս

3) անզգուշությամբ առաջացրել է մարդու մահ՝

պատժվում է՝ (...):

Վնասակար արհեստական բանականության համակարգերը, ըստ էության, «Dark AI»-երն են, որոնց մասին անդրադարձ ենք կատարել աշխատանքի նախորդ ենթագլխում: Դրանք այն արհեստական բանականության համակարգերն են, որոնք ստեղծվել են հանցագործություններ կատարելու, հանցավոր նպատակներ կենսագործելու համար:

Հարկ ենք համարում արձանագրել, որ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 363-րդ հոդվածը պատասխանատվություն է նախատեսում հատուկ ծրագրային կամ գործիքային միջոցների ապօրինի շրջանառության համար. «Համակարգիչ, համակարգչային համակարգ կամ համակարգչային ցանց առանց բույլտվության մուտք գործելու կամ համակարգչային տվյալը ոչնչացնելու, վնասելու, աղավաղելու կամ ուղեփակելու (մեկուսացնելու) կամ դրանք ապօրինի որսալու կամ դրան ապօրինի տիրանալու համար նախատեսված հատուկ ծրագրային կամ գործիքային միջոցներ կամ հատուկ հարուցիչով ծրագիր արտադրելը, պատրաստելը, մշակելը, ներմուծելը, ձեռք բերելը, պահելը, փոխադրելը, առաքելը կամ արտահանելը՝ դա օգտագործելու կամ իրացնելու նպատակով, կամ այդպիսի ծրագրային կամ գործիքային միջոցը կամ ծրագիրն իրացնելը կամ օգտագործելը»:

Մեր կողմից առաջարկված հանցակազմի և այս հանցակազմի տարբերակիչ առանձնահատկությունն այն է, որ այս հոդվածը պատասխանատվություն չի սահմանում ի սկզբանե վնասակար համակարգչային համակարգ ստեղծելու համար, այլ այն պատասխանատվություն է սահմանում համակարգչային համակարգ մուտք գործելու և այլ նպատակներով հատուկ ծրագրային կամ գործիքային միջոցներ կամ հատուկ հարուցիչով ծրագիր արտադրելու, պատրաստելու և այլ գործողություններ կատարելու համար: Հետևաբար, այս հանցակազմով արարքը կարող է որակվել այն դեպքում, երբ սովորական արհեստական բանականության համակարգ մուտք գործելու և այլ նպատակներով հատուկ ծրագրային կամ գործիքային միջոցներ կամ հատուկ հարուցիչով ծրագիր է արտադրվում, պատրաստվում և այլն: Իսկ, երբ ի սկզբանե վնասակար արհեստական բանականության համակարգ է ծրագրավորվում կամ արտադրվում, ապա արարքը որակման է ենթակա մեր առաջարկված հանցակազմով:

Առաջարկում ենք ձևավորել նաև հանցակազմ վնասակար արհեստական բանականության հա-

մակարգերի շրջանառության համար.

«1. Վնասակար արհեստական բանականության համակարգ ձեռք բերելը կամ իրացնելը՝ պատժվում է՝ (...)

2. Սույն հոդվածի 1-ին մասով նախատեսված արարքը, որը

1) կատարվել է իշխանական կամ ծառայողական լիազորությունները կամ դրանցով պայմանավորված ազդեցությունն օգտագործելով,

2) կատարվել է մի խումբ անձանց կողմից նախնական համաձայնությամբ՝ պատժվում է՝ (...)

3. Սույն հոդվածի 1-ին մասով նախատեսված արարքը, որը կատարվել է հանցավոր կազմակերպության կողմից՝

պատժվում է՝ (...):»:

Վերոնշյալ հանցակազմերի օբյեկտը արհեստական բանականության անվտանգ գործունեությունն ապահովող հասարակական հարաբերություններն են, հետևաբար առաջարկում ենք թվարկված երեք հանցակազմերը նախատեսել ՀՀ քրեական օրենսգրքի 38-րդ գլխում:

Արհեստական բանականության համակարգն օգտագործողի քրեական պատասխանատվության հարցը կարող է առաջանալ հետևյալ դեպքերում.

- վերջինս արհեստական բանականության համակարգն օգտագործում է հանցանք կատարելու նպատակով՝ դրանում փոփոխություններ կատարելու միջոցով,

- վերջինս արհեստական բանականության համակարգը օգտագործում է հանցանք կատարելու նպատակով՝ առանց այդ համակարգը որևէ փոփոխության ենթարկելու,

- վերջինս արհեստական բանականության համակարգին սովորեցնում է հանցավոր վարքագիծ դրսևորել, որն ըստ էության դուրս է «փոփոխելու» շրջանակներից, որի արդյունքում արհեստական բանականությունը սկսում է հանցավոր վարքագիծ դրսևորել,

- վերջինս արհեստական բանականության համակարգն օգտագործում է առանց այն շահագործելու կանոնները հաշվի առնելու, որը հանգեցնում է հետագայում նրա կողմից հանցավոր վարքագծի դրսևորման, որին արդեն անդրադարձ կատարել ենք:

Քննարկենք այս դրսևորումներից յուրաքանչյուրը:

Այն դեպքում, երբ արհեստական բանականությունն օգտագործվում է հանցանք կատարելու նպատակով՝ դրանում փոփոխություններ կատարելու միջոցով, ապա օգտագործողը ենթակա է քրեական պատասխանատվության ՀՀ քրեական օրենսգրքի 38-րդ գլխով նախատեսված հանցակազմներից նրանով, որի օբյեկտիվ կողմը պարունակվում է նրա արարքում՝ կախված կատարված

www.aradaradatuynjournal.com

փոփոխության բնույթից և նպատակից, ընդ որում, եթե դրա արդյունքում պատճառված վնասը դուրս է վերոնշյալ հանցակազմերի շրջանակներից՝ օրինակ՝ պատճառվում է մարդու մահ, ապա այն կորակվի հանցագործությունների համակցությամբ:

Միևնույն ժամանակ, հնարավոր է այնպիսի իրավիճակ, երբ արհեստական բանականության համակարգն օգտագործվի հանցանք կատարելու նպատակով՝ առանց դրանում որևէ փոփոխություն կատարելու: Օրինակ՝ ներկայումս լայն տարածվածություն ունի շորթում կատարելու նպատակով արհեստական բանականության օգտագործմամբ զոհի մասնակցությամբ կեղծ տեսանյութեր, նկարներ պատրաստելը և զոհին դրանով շանտաժ անելը՝ որոշակի գումար չտալու դեպքում այն համացանցում հրապարակել: Կամ, անձը կարող է անօդաչու թռչող սարքն օգտագործել մեկ ուրիշին կյանքից զրկելու, առողջությանը որոշակի վնաս պատճառելու և այլ նպատակներով: Հնարավոր է նաև արհեստական բանականության համակարգի օգտագործմամբ կեղծ տեսանյութ պարտաստել և հրապարակել համացանցում, որը կարող է հանգեցնել զոհի ինքնասպանության կամ ինքնասպանության փորձի:

Արհեստական բանականության համակարգերի՝ մարդու բանական վարքագիծը նմանակելու ունակությունը հանցագործների համար հնարավորություն է ստեղծում հանդես գալ այլ անձի անունից: Նման հակաիրավական արարքն անգլոսաքսոնական իրավունքի երկրների իրավաբանական գրականության մեջ բնորոշվում է որպես ինքնության գողություն (անգլ.՝ identity theft): Ինտելեկտուալ համակարգերը հաճախ օգտագործվում են հանցագործություններ կատարելու նպատակով: Օրինակ՝ խարդախություններ են իրականացվում այնպիսի ծրագրերի միջոցով, որոնք զենեքացնում են որոշակի անձի խոսքին նմանվող ձայնային հաղորդագրություններ³⁰: Իսկ առանձին անձանց տեսապատկերների նմանակման (իմիտացիայի) միջոցով խարդախներին հաջողվել է մոլորեցնել վճարման խելացի համակարգերը³¹:

Արհեստական բանականության համակարգի օգտագործման այս դրսևորումը գործող օրենսդրությամբ որևէ իրավական գնահատականի չի արժանանում, սակայն մեր կարծիքով այն օժտված է հանրային վտանգավորության բարձր մակարդակով և առկա է անհրաժեշտություն այն մի շարք հանցակազմերի ծանրացնող հանգամանք նախատեսել՝ սպանություն, ինքնասպանության հասցնել, առողջությանը ծանր վնաս պատճառել, առողջությանը միջին ծանրության վնաս պատճառել, առողջությանը թեթև վնաս պատճառել, խարդախություն, շորթում:

Հարկ է հիշատակել, որ Ռուսաստանի Դաշնությունում օրենսդրական նախաձեռնություն է

ներկայացվել (և ընդունման փուլում է), որով առաջարկվում է օրենսդրորեն նախատեսել արհեստական բանականության սահմանումը և արհեստական բանականության օգտագործումը նախատեսել մի շարք հանցակազմերի ծանրացնող հանգամանք՝ գողություն, խարդախություն, շանտաժ, տեղեկատվական համակարգերի վրա չարամիտ ներագրեցություն, համակարգչային տեղեկատվության պահպանման կամ մշակման միջոցների շահագործման կանոնների խախտում³²:

Այսպես, արհեստական բանականության համակարգերի կիրառումը բարձրացնում է գործողությունների արդյունավետությունը, կրճատում ծախսերը, նվազագույնի հասցնում ռիսկերը և հնարավորություն տալիս ընդլայնել հանցավոր գործունեության մասշտաբները: Հանցավոր արդյունքը ձեռք է բերվում առանց հանցագործի ակտիվ ներգրավվածության: Ուսուցանելով և գործարկելով համակարգը՝ կարելի է առանց ջանքեր գործադրելու օգտվել դրա աշխատանքի արդյունքներից³³:

Ք.Մ.Ճրեմլյոգա-ն ևս գտնում էր, որ արհեստական բանականության կիրառումը մեծացնում է հանցավոր արարքի հանրային վտանգավորության աստիճանը և պետք է հանգեցնի պատասխանատվության ավելի խիստ միջոցների: Հանցագործության կատարման տվյալ միջոցի կիրառումը պետք է ձևակերպվի որպես պատասխանատվությունը ծանրացնող հանգամանք Ռուսաստանի Դաշնության քրեական օրենսգրքի ընդհանուր մասում³⁴:

Արհեստական բանականության հատուկ ծրագրերը կարող են այնքան իրական նմանակել մարդու դեմքն ու ձայնը, որ գրեթե անհնար լինի տարբերել բնօրինակից: Ընդ որում, դա կարող է արվել առանց տվյալ մարդու գիտության կամ համաձայնության: Քանի որ այս տեխնոլոգիաներն այսօր շատ հասանելի են և չեն պահանջում բանկարժեք սարքավորումներ, ցանկացած ոք կարող է նման կեղծիք (դիֆֆեյք) պատրաստել հենց տանից³⁵: Այս կեղծ պատկերներն ու ձայները հանցագործները կարող են օգտագործել տարբեր նպատակներով՝ մեսենջերներով ուրիշի անունից խոսելուց մինչև բանկային կամ անվտանգության համակարգերին խաբելը³⁶:

Վերոգրյալով պայմանավորված մեծ տարածում ունեն դիֆֆեյքերը: Դիֆֆեյքը (deepfake) կեղծ պատկեր կամ ձայն է, որը ստեղծվում է արհեստական բանականության (նեյրոնային ցանցերի) միջոցով: Այս տեխնոլոգիան թույլ է տալիս այնքան իրական նմանակել մարդու արտաքինն ու ձայնը, որ դժվար է տարբերել բնօրինակից: Սա մոլորեցնում է ոչ միայն սովորական մարդկանց, այլև համակարգչային ծրագրերը (օրինակ՝ դեմքի ճանաչման համակարգերը)³⁷:

Չինաստանում 2020 թվականից արգելված է

ԱՐԴԱՐԱԴԱՏՈՒԹՅՈՒՆ

հրապարակել դիֆֆեյբեր, եթե չի նշվում, որ դրանք «կեղծ» են³⁸ : «Խորը սինթեզի տեխնոլոգիաների կառավարման կանոնները» (Deep Synthesis Provisions) Չինաստանի ամենաազդեցիկ իրավական փաստաթղթերից են արհեստական բանականության ոլորտում, որոնք սահմանում են արհեստական բանականության համակարգերի կիրառության ընդհանուր արգելքները և սկզբունքները: Օրինակ՝ արհեստական բանականությամբ ստեղծված ցանկացած տեքստ, ձայն, պատկեր կամ տեսանյութ պետք է ունենա մակնշում, որն օգտատերին հասկացնում է՝ բովանդակությունը սինթեզված է, և արգելվում է որևէ տեխնիկական միջոցով հեռացնել կամ թաքցնել այդ մակնշումները³⁹ :

Իտալիան վերջերս զգալի փոփոխություններ է կատարել իր քրեական օրենսդրության մեջ՝ դառնալով Եվրոպական միության առաջին երկրներից մեկը, որը ներպետական մակարդակով կանոնակարգել է արհեստական բանականության կիրառությունը քրեաիրավական տիրույթում: Այսպես, Իտալիայի քրեական օրենսգրքի 612-quater հոդվածը պատասխանատվություն է նախատեսում արհեստական բանականության համակարգերով ստեղծված կամ փոփոխված բովանդակության ապօրինի տարածման համար. «Ով որ անձին անարդար վնաս է պատճառում՝ առանց նրա համաձայնության փոխանցելով, հրապարակելով կամ այլ կերպ տարածելով արհեստական բանականության համակարգերի կիրառմամբ կեղծված կամ փոփոխված պատկերներ, տեսանյութեր կամ ձայներ, որոնք ունակ են մոլորեցնելու դրանց խկության վերաբերյալ, պատժվում է ազատազրկմամբ՝ մեկից հինգ տարի ժամկետով: Հանցագործությունը հետապնդվում է սուժողի բողոքի հիման վրա: Սակայն քրեական հետապնդումը իրականացվում է նաև պետական կարգով, եթե արարքը կապված է մեկ այլ հանցագործության հետ, որի համար նախատեսված է պետական մեղադրանք, կամ եթե այն կատարվել է անչափահաս անձի կամ հիվանդության պատճառով անգործունակ անձի նկատմամբ, կամ պետական իշխանության ներկայացուցչի նկատմամբ՝ նրա ծառայողական պարտականությունների կատարման կապակցությամբ»: Փոփոխություն է կատարվել նույն օրենսգրքի 61-րդ հոդվածում (ընդհանուր ծանրացնող հանգամանքներ) և 11-տոժեցի կետով ավելացվել է նոր ծանրացնող հանգամանք՝ «արարքը կատարելը՝ արհեստական բանականության համակարգերի կիրառմամբ, երբ դրանք իրենց բնույթով կամ օգտագործման եղանակով հանդիսացել են նենգ միջոց, կամ երբ դրանց կիրառումը որևէ կերպ խոչընդոտել է հանրային կամ մասնավոր պաշտպանությունը, կամ ծանրացրել է հանցագործության հետևանքները»: Հետաքրքիր է, որ նույն օրենսգրքի 294-րդ հոդվածը պատասխանատվու-

թյուն է նախատեսում քաղաքացու քաղաքական իրավունքների դեմ ուղղված ոտնձգությունների համար. «Ով որ բռնությամբ, սպառնալիքով կամ խաբեությամբ ամբողջությամբ կամ մասամբ խոչընդոտում է քաղաքական իրավունքի իրականացումը, կամ մեկ ուրիշին դրդում է այն իրականացնել իր կամքին հակառակ, պատժվում է ազատազրկմամբ՝ մեկից հինգ տարի ժամկետով: Եթե խաբեությունը իրականացվել է արհեստական բանականության համակարգերի կիրառմամբ, ապա պատիժը սահմանվում է ազատազրկում՝ երկուսից վեց տարի ժամկետով»⁴⁰ :

Ֆրանսիայի քրեական օրենսգրքով քրեական պատասխանատվություն է սահմանված ընդհանուր դիֆֆեյբերի տարածման համար, ինչպես նաև որպես հատուկ նորմ՝ սեռական դիֆֆեյբերի տարածման համար: Այսպես, օրենսգրքի 226-8-րդ հոդվածի համաձայն՝ «Անձի ձայնով կամ պատկերով կատարված մոնտաժը՝ առանց նրա համաձայնության, որևէ եղանակով հանրությանը կամ երրորդ անձին հայտնի դարձնելը, եթե ակնհայտ չէ, որ դա մոնտաժ է, կամ եթե դրա մասին հստակ նշված չէ պատժվում է մեկ տարի ազատազրկմամբ և 15,000 եվրո տուգանքով: Սույն պարբերությունում նշված իրավախախտմանը հավասարեցվում է և նույն պատիժներով պատժվում է ալգորիթմական մշակմամբ գեներացված տեսողական կամ ձայնային բովանդակությունը, որը ներկայացնում է անձի պատկերը կամ ձայնը՝ առանց նրա համաձայնության, եթե ակնհայտ չէ, որ բովանդակությունը գեներացվել է ալգորիթմական եղանակով, կամ եթե դրա մասին հստակ նշված չէ: Եթե սույն հոդվածով նախատեսված հանցանքները կատարվել են առցանց հանրային հաղորդակցության ծառայության (ինտերնետի) օգտագործմամբ, ապա պատժվում են երկու տարի ազատազրկմամբ և 45,000 եվրո տուգանքով: Երբ սույն հոդվածով նախատեսված հանցանքները կատարվում են տպագիր կամ տեսալսողական մամուլի միջոցով, պատասխանատու անձանց որոշման հարցում կիրառվում են այդ ոլորտները կարգավորող օրենքների հատուկ դրույթները»: Նույն օրենսգրքի 226-8-1-րդ հոդվածի համաձայն՝ «Անձի ձայնով կամ պատկերով ստեղծված սեքսուալ բնույթի մոնտաժն առանց նրա համաձայնության, որևէ եղանակով հանրությանը կամ երրորդ անձին հայտնի դարձնելը պատժվում է երկու տարի ազատազրկմամբ և 60,000 եվրո տուգանքով: Սույն պարբերությունում նշված իրավախախտմանը հավասարեցվում է և նույն պատիժներով պատժվում է ալգորիթմական մշակմամբ գեներացված սեքսուալ բնույթի տեսողական կամ ձայնային բովանդակությունը, որը վերարտադրում է անձի պատկերը կամ ձայնը որևէ եղանակով հանրությանը կամ երրորդ անձին հայտնի դարձնելը առանց նրա համաձայնության:

www.aradaradailyjournal.com

Երբ առաջին պարբերությանը նախատեսված իրավախախտումը կատարվում է տպագիր կամ տեսալսողական մամուլի միջոցով, պատասխանատու անձանց որոշման հարցում կիրառվում են այդ ոլորտները կարգավորող օրենքների հատուկ դրույթները: Եթե մոնտաժի կամ այզոդիթմական մշակմամբ գեներացված բովանդակության հրատարակումը կատարվել է առցանց հանրային հաղորդակցության ծառայության (ինտերնետի) օգտագործմամբ, ապա պատժվում է երեք տարի ազատազրկմամբ և 75,000 եվրո տուգանքով⁴¹:

Վերոշարադրյալի հաշվառմամբ, հաշվի առնելով սոցիալական ցանցերում դիֆիֆեյթերի մեծ քանակությունը, անհրաժեշտ ենք համարում Հայաստանի Հանրապետությունում քրեականացնել առանց անձի համաձայնության նրա ձայնով կամ պատկերով արհեստական բանականությամբ գեներացված պատկերի, տեսապատկերի, ձայնագրության, տեսաձայնագրության տարածումը, որն էական վնաս է պատճառել անձին: Էական վնասը գնահատողական կատեգորիա է, և իրավակիրառը յուրաքանչյուր դեպքում գործի փաստական հանգամանքների գնահատմամբ պետք է հանգի հետևության՝ վնասն էական է, թե ոչ:

Առաջարկում ենք վերագրյալ հանցակազմն ամրագրել ՀՀ քրեական օրենսգրքի 33-րդ գլխում՝ հասարակական կարգի և բարոյականության դեմ ուղղված հանցագործություններ: Հարկ ենք համարում արձանագրել, որ մեր կողմից առաջարկված հանցակազմը սահմանազատվում է ՀՀ քրեական օրենսգրքի 204-րդ հոդվածից՝ անձնական կամ ընտանեկան կյանքի գաղտնիությունը խախտելը, նրանով, որ տարածվում է կեղծ, արհեստական բանականությամբ գեներացված պատկեր, տեսապատկեր, ձայնագրություն, տեսաձայնագրություն, որը չի կարող համարվել անձնական գաղտնիք, քանի որ չի համապատասխանում իրականությանը:

Միևնույն ժամանակ, այն դեպքում, երբ խոսքն առանց անձի համաձայնության նրա ձայնով կամ պատկերով սեռական բովանդակությամբ պատկեր, տեսապատկեր, տեսաձայնագրություն գեներացնելու մասին է, ապա արարքը պետք է որակվի ՀՀ քրեական օրենսգրքի 300-րդ հոդվածով՝ պոռնկագրական նյութեր կամ առարկաներ պատրաստելը, տարածելը կամ պահպանելը, եթե տարածվել է անորոշ անձանց շրջանակում. «Անորոշ անձանց շրջանակին պոռնկագրական նյութ կամ առարկա, այդ թվում՝ տպագիր հրատարակություն, կինոյի կամ տեսաֆիլմի նյութ, էլեկտրոնային կրիչի վրա պահվող նյութ, պատկեր կամ պոռնկագրական բնույթի այլ առարկա առաջարկելը կամ տեղեկատվական կամ հաղորդակցական տեխնոլոգիաների միջոցով մատչելի դարձնելը կամ անորոշ անձանց շրջանակում այդպիսի նյութ կամ առարկա գովազ-

դելը»: Եվ առաջարկում ենք ՀՀ քրեական օրենսգրքի 300-րդ հոդվածի 1-ին մասի ծանրացնող հանգամանք նախատեսել՝ եթե պոռնկագրական նյութը ստեղծվել է առանց անձի համաձայնության նրա ձայնով կամ պատկերով արհեստական բանականության գեներացմամբ:

Իսկ այն դեպքում, երբ վերագրյալը տարածվել, ուղարկվել է որոշակի անձի, ապա արարքը ենթակա է որակման մեր կողմից առաջարկված հանցակազմով:

Միևնույն ժամանակ, երբ դիֆիֆեյթ տարածելու օգտագործվում է հանցանք կատարելու նպատակով, օրինակ՝ շորթում, որի ծանրացնող հանգամանք է արհեստական բանականության օգտագործմամբ կատարելը, ապա անհրաժեշտ է դեկավարվել բաղկացական հանցագործությունների որակման կանոնով⁴²:

Այլ է իրավիճակը, երբ օգտագործողը պատշաճ ծրագրավորված արհեստական բանականության համակարգին սովորեցնում է հանցավոր վարքագիծ դրսևերել՝ հանցագործության հմտություններ է սովորեցնում: Գտնում ենք, որ այս դրսևորումը դուրս է ՀՀ քրեական օրենսգրքի 360-րդ հոդվածի շրջանակից, քանի որ այն իրենից չի ենթադրում համակարգչի, համակարգչային համակարգի, համակարգչային ցանցի կամ համակարգչային այլ սարքավորման վրա պահվող տվյալը փոփոխել, քանի որ ուղղակիորեն ոչ թե դրա ծրագրավորման տվյալ է փոփոխվում, այլև նոր գործողություններ կատարել է արհեստական բանականությունը սովորում:

Վերագրյալով պայմանավորված, գտնում ենք, որ առկա է նոր հանցակազմ նախատեսելու անհրաժեշտություն՝ «Արհեստական բանականության համակարգին հանցագործության հմտություններ, հանցավոր վարքագիծ դրսևորել սովորեցնելը, պատժվում է՝ (...):»:

Վերոնշյալ հանցակազմի օբյեկտը արհեստական բանականության անվտանգ գործունեությունն ապահովող հասարակական հարաբերություններն են, հետևաբար առաջարկում ենք այն նախատեսել ՀՀ քրեական օրենսգրքի 38-րդ գլխում:

Միևնույն ժամանակ, գտնում ենք, որ երբ սովորական արհեստական բանականության համակարգերն են օգտագործվում հանցավոր արարքներ կատարելու նպատակով կամ դրանք ի սկզբանե ծրագրավորվում կամ արտադրվում են հանցավոր նպատակներ կենսագործելու համար, կամ ոչ պատշաճ ձևով, ապա պետք է նախատեսել օրենսդրական հնարավորություն՝ դրանց նկատմամբ կիրառել անվտանգության միջոցներ՝ վերածրագրավորելը, որոշակի գործառույթների իրականացումը սահմանափակելը և որպես ծայրահեղ միջոց՝ ջնջել/ոչնչացնելը:

www.aradaradatiyunjournal.com

ԱՐԴԱՐԱԴԱՏՈՒԹՅՈՒՆ

ՀՀ քրեական օրենսգրքի 111-րդ հոդվածի համաձայն՝ անվտանգության միջոցը պետական հարկադրանքով ապահովված քրեախրավական ներգործության միջոց է, որը դատարանի դատավճռով կամ որոշմամբ պետության անունից նշանակվում է պատժի սպառնալիքով արգելված արարք կատարած անձի նկատմամբ և արտահայտվում է այդ անձին իրավունքներից կամ ազատություններից սույն գլխով նախատեսված զրկմամբ կամ դրանց սահմանափակմամբ, որի նպատակն է կանխել պատժի սպառնալիքով արգելված արարքների կատարումը:

Անվտանգության միջոց նշանակելը դատարանի համար ոչ թե պարտականություն է, այլ հայեցողության շրջանակներում տրված իրավունք: Օրենսդիրը հստակեցնում է, որ դատարանը կարող է նշանակել անվտանգության միջոց, եթե համարի, որ քրեական օրենսգրքով պատժի սպառնալիքով արգելված արարք կատարած անձը կրկին կարող է այդպիսի արարք կատարել, կամ անվտանգության միջոցի կիրառումն անհրաժեշտ է իր կամ այլ անձի անվտանգությունն ապահովելու համար⁴³:

Թեև օրենսդիրը հնարավորություն է նախատեսում անվտանգության միջոց կիրառել հանցանք կատարած անձի նկատմամբ, սակայն մենք առաջարկում ենք նախատեսել անվտանգության միջոց կիրառելու հնարավորություն, երբ արհեստական բանականությունը ներգրավված է եղել այլ անձի կողմից հանցանքի կատարմանը՝ «Հանցանքի կատարմանը ներգրավված արհեստական բանականության նկատմամբ դատարանը կարող է կիրառել անվտանգության միջոցներ՝ վերածրագրավորել կամ որոշակի գործառնությունների իրականացումը սահմանափակել, որպես ծայրահեղ միջոց՝ ջնջել/ոչնչացնել, որի նպատակն է կանխել վերջինիս ներգրավվածությանը կամ օգտագործմանը հետագա հանցանքների կատարումը»:

Եզրակացություն

Հետազոտական աշխատանքի արդյունքում գալիս ենք հետևյալ հետևություններին.

1) Առաջարկում ենք ՀՀ քրեական օրենսգրքի 3-րդ հոդվածում ամրագրել արհեստական բանականության համակարգի սահմանումը՝ «Արհեստական բանականության համակարգը մեքենայի վրա հիմնված համակարգ է, որը որոշակի նպատակով՝ հստակ կամ անուղղակի, վերանշակում է մուտքային տվյալները՝ ստեղծելով ելքային արդյունքներ (օրինակ՝ կանխատեսումներ, բովանդակություն, առաջարկություններ կամ որոշումներ), որոնք կարող են ազդել ֆիզիկական կամ վիրտուալ միջավայրերի վրա»:

2) Առաջարկում ենք ստորագրել և վավերացնել Եվրոպայի խորհրդի կողմից ընդունված արհեստական բանականության վերաբերյալ շրջանա-

կային կոնվենցիան, այնուհետև ընդունել օրենք, որը կսահմանի արհեստական բանականության ծրագրավորման, արտադրման և շահագործման ստանդարտները, որոնք բխում են վերոնշյալ կոնվենցիայից և ԵՄ «Արհեստական բանականության մասին» ակտից, և նախատեսել հետևյալ հանցակազմերը.

- «Արհեստական բանականության համակարգը ոչ պատշաճ ծրագրավորելը, արտադրելը, շահագործելը, որն անգոյությունը առաջացրել է մարդու մահ, առողջությանը ծանր կամ միջին ծանրության վնասի պատճառում կամ այլ ծանր հետևանք՝ (...):»

- «1. Վնասակար արհեստական բանականության համակարգ ծրագրավորելը կամ արտադրելը՝ (...):»

- «1. Վնասակար արհեստական բանականության համակարգ ձեռք բերելը կամ իրացնելը՝ (...):»

3) ՀՀ քրեական օրենսգրքի 38-րդ գլխում նախատեսված հանցագործությունները հանցագործությունները արհեստական բանականության համակարգի նկատմամբ իրականացնելն օժտված է առավել բարձր հանրային վտանգավորությամբ, քան սովորական համակարգչային համակարգի նկատմամբ իրականացնելը՝ պայմանավորված արհեստական բանականության համակարգի՝ ինքնուրույն տվյալահեն գործունեություն իրականացնելու հանգամանքով, այնինչ համակարգչային համակարգն աշխատում է բացառապես կոնկրետ հրահանգներով: Ուստի, վերոգրյալով պայմանավորված, առաջարկում ենք, որպես ծանրացնող հանգամանք նախատեսել արհեստական բանականության համակարգի նկատմամբ իրականացնելը, ինչպես նաև այդ գլուխը վերանվանել համակարգչային համակարգի, համակարգչային տվյալների, արհեստական բանականության համակարգի անվտանգության և անվտանգ գործունեության դեմ ուղղված հանցագործություններ:

4) Առաջարկում ենք ձևավորել հետևյալ հանցակազմը. «Արհեստական բանականության համակարգին հանցագործության հմտություններ, հանցավոր վարքագիծ դրսևորել սովորեցնելը, պատժվում է՝ (...):»

5) Առաջարկում ենք մի շարք հանցակազմերի ծանրացնող հանգամանք նախատեսել արհեստական բանականության օգտագործմամբ կատարելը՝ սպանություն, ինքնասպանության հասցնել, առողջությանը ծանր վնաս պատճառել, առողջությանը միջին ծանրության վնաս պատճառել, առողջությանը թեթև վնաս պատճառել, խարդախություն, շորթում:

6) Հաշվի առնելով սոցիալական ցանցերում դիֆիֆեյքերի մեծ քանակությունը, անհրաժեշտ ենք համարում Հայաստանի Հանրապետությունում քրեականացնել առանց անձի համաձայնության

նրա ձայնով կամ պատկերով արհեստական բանականությամբ գեներացված պատկերի, տեսապատկերի, ձայնագրության, տեսաձայնագրության տարածումը, որն էական վնաս է պատճառել անձին:

7) Սինույն ժամանակ, այն դեպքում, երբ խոսքն առանց անձի համաձայնության նրա ձայնով կամ պատկերով սեռական բովանդակությամբ պատկեր, տեսապատկեր, տեսաձայնագրություն գեներացնելու մասին է, ապա արարքը պետք է որակվի ՀՀ քրեական օրենսգրքի 300-րդ հոդվածով՝ պոռնկագրական նյութեր կամ առարկաներ պատրաստելը, տարածելը կամ պահպանելը, եթե, իհարկե, տարածվել է անորոշ անձանց շրջանակում: Եվ առաջարկում ենք ՀՀ քրեական օրենսգրքի 300-րդ հոդվածի 1-ին մասի ծանրացնող հանգամանք նախատեսել՝ եթե պոռնկագրական նյութը ստեղծվել է առանց անձի համաձայնության նրա ձայնով կամ պատկերով արհեստական բանականության գեներացմամբ: Իսկ այն դեպքում, երբ վերոգրյալը տարածվել, ուղարկվել է որոշակի անձի, ապա արարքը ենթակա է որակման մեր կողմից նախորդիվ առաջարկված հանցակազմով:

8) Երբ արհեստական բանականության հանակարգերն են օգտագործվում հանցավոր արարքներ կատարելու նպատակով կամ դրանք ի սկզբանե ծրագրավորվում կամ արտադրվում են հանցավոր նպատակներ կենսագործելու համար, կամ ոչ պատշաճ ձևով, ապա առաջարկում ենք օրենսդրություն նախատեսել դրանց նկատմամբ անվտանգության միջոց կիրառելու հնարավորություն՝ վերածրագրավորել կամ որոշակի գործառույթների իրականացումը սահմանափակել, որպես ծայրահեղ միջոց՝ ջնջել/ոչնչացնելը, որի նպատակն է կանխել վերջինիս ներգրավվածությամբ կամ օգտագործմամբ հետագա հանցանքների կատարումը:

¹ <https://armenpress.am/hy/article/1236360> , հասանելի է 2025 թվականի նոյեմբերի 30-ի դրությամբ:
² Տե՛ս Terry Winograd, Thinking Machines: Can There Be? Are We?, THE FOUNDATIONS ARTIFICIAL INTELLIGENCE 167 (Derek Partridge and Yorick Wilks eds., OF 2006).
³ Տե՛ս И.А. Филипова, “Правовое регулированиеискусственного интеллекта” учебное пособие 2-е издание, обновленное и дополненное, 2022, Нижний Новгород, с. 8.
⁴ Տե՛ս նույն տեղում, с. 9:
⁵ Տե՛ս նույն տեղում, с.19.
⁶ Տե՛ս Council of Europe, Framework Convention on Artificial Intelligence and Human Rights, Democracy and the Rule of Law, Council of Europe Treaty Series - No. 225, Vilnius, 5.IX.2024, <https://rm.coe.int/1680afae3c>, հասանելի է 2025 թվականի նոյեմբերի 10-ի դրությամբ:
⁷ Տե՛ս Murphy, Neil. “US, Britain and EU sign international treaty to tackle AI threats”. The National. Retrieved 2024-09-06. / <https://www.thenationalnews.com/future/technology/2024/09/05/us-britain-and-eu-sign-international-treaty-to-tackle-ai-threats/>, հասանելի է 2025 թվականի նոյեմբերի 10-ի դրությամբ:
⁸ Տե՛ս <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list?module=signatures-by-treaty&treatynum=225>, հասանելի է 2025 թվականի նոյեմբերի 10-ի դրությամբ:
⁹ Տե՛ս Regulation (EU) 2024/1689 of the European Parliament and of the Council of 13 June 2024 laying down harmonised rules on artificial intelligence and amending Regulations (EC) No 300/2008, (EU) No 167/2013, (EU) No 168/2013, (EU) 2018/858, (EU) 2018/1139 and (EU) 2019/2144 and Directives 2014/90/EU, (EU) 2016/797 and (EU) 2020/1828 (Artificial Intelligence Act)/ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32024R1689>, հասանելի է 2025 թվականի նոյեմբերի 8-ի դրությամբ:
¹⁰ Տե՛ս “Proposal for a Regulation laying down harmonised rules on artificial intelligence: Shaping Europe’s digital future”. <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/library/proposal-regulation-laying-down-harmonised-rules-artificial-intelligence>, հասանելի է 2025 թվականի նոյեմբերի 9-ի դրությամբ:
¹¹ Տե՛ս “EU AI Act”-ի 5-րդ հոդվածի 2-րդ, 3-րդ և 4-րդ կետերը:
¹² Տե՛ս Mantelero, Alessandro (2022), Beyond Data. Human Rights, Ethical and Social Impact Assessment in AI, Information Technology and Law Series, vol. 36, The Hague: Springer-T.M.C. Asser Press, doi:10.1007/978-94-6265-531-

www.aradaradutyjournal.com

7. ISBN 978-94-6265-533-1

¹³ St'u Mueller, Benjamin (4 May 2021). “The Artificial Intelligence Act: A Quick Explainer”. Center for Data Innovation/ <https://datainnovation.org/2021/05/the-artificial-intelligence-act-a-quick-explainer/>, հասանելի է 2025 թվականի նոյեմբերի 10-ի դրությամբ:

¹⁴ St'u “EU AI Act: first regulation on artificial intelligence” <https://www.europarl.europa.eu/news/en/headlines/society/20230601STO93804/eu-ai-act-first-regulation-on-artificial-intelligence>, հասանելի է 2025 թվականի նոյեմբերի 15-ի դրությամբ:

¹⁵ St'u Liboreiro, Jorge (21 April 2021). “‘Higher risk, stricter rules’: EU’s new artificial intelligence rules”. Euronews. <https://www.euronews.com/my-europe/2021/04/21/the-higher-the-risk-the-stricter-the-rule-brussels-new-draft-rules-on-artificial-intellige>, հասանելի է 2025 թվականի նոյեմբերի 15-ի դրությամբ:

¹⁶ St'u Veale, Michael; Borgesius, Frederik Zuiderveen (1 August 2021). “Demystifying the Draft EU Artificial Intelligence Act — Analysing the good, the bad, and the unclear elements of the proposed approach”. Computer Law Review International. 22 (4): 97–112. arXiv:2107.03721. doi:10.9785/crl-2021-220402. ISSN 2194-4164. S2CID 235765823.

¹⁷ St'u Ramy El-Kady, “Challenges of Criminal Liability for Artificial Intelligence Systems”, Police Academy, Egypt, <https://orcid.org/0000-0003-2208-7576>, հասանելի է 2025 թվականի նոյեմբերի 20-ի դրությամբ:

¹⁸ St'u European committee on crime problems (CDPC), Discussion Paper on Criminal Liability Related to AI systems - following up Framework Convention on AI & Human Rights, Democracy, the Rule of Law (CAI, CETS No. 225), Strasbourg, 13 November 2024/, <https://rm.coe.int/cdpc-2024-09-ai-criminal-liability-discussion-paper-final-draft/1680b26f16/>, հասանելի է 2025 թվականի նոյեմբերի 20-ի դրությամբ:

¹⁹ St'u European committee on crime problems (CDPC), Draft, Questionnaire concerning artificial intelligence and criminal justice, Strasbourg, 11 June 2025.

²⁰ St'u «Կիրենահանցագործությունների մասին կոնվենցիան», Բուդապեշտ, 23.11.2001

²¹ St'u Мосечкин, Илья Н. 2019. «Искусственный интеллект и уголовная ответственность: проблемы становления нового вида субъекта преступления». Вестник СанктПетербургского университета. Право 3: 461–476. <https://doi.org/10.21638/spbu14.2019.304>

²² St'u Мосечкин, Илья Н. 2019. «Искусственный интеллект и уголовная ответственность: проблемы становления нового вида субъекта преступления». Вестник СанктПетербургского университета. Право 3: 461–476. <https://doi.org/10.21638/spbu14.2019.304>

²³ St'u Hallevy G. When Robots Kill: Artificial Intelligence under Criminal Law. University Press of New England, 2013, 244 p.

²⁴ St'u Giannini, A. (2024). United States Report on Traditional Criminal Law Categories and IA. REVUE JURIDIQUE DE L'ASSOCIATION INTERNATIONALE DE DROIT PÉNAL, 2024, 1-41.

²⁵ St'u И.И.Карташов, И.И.Карташов “Искусственный интеллект как субъект уголовной ответственности: настоящее и перспективы”, ПРАВО: история и современность. № 2(15), 2021, с.73.

²⁶ St'u И.И.Карташов, И.И.Карташов “Искусственный интеллект как субъект уголовной ответственности: настоящее и перспективы”, ПРАВО: история и современность. № 2(15), 2021, с.74.

²⁷ St'u И.И.Карташов, И.И.Карташов “Искусственный интеллект как субъект уголовной ответственности: настоящее и перспективы”, ПРАВО: история и современность. № 2(15), 2021, с.72.

²⁸ St'u Владимирова З.В. О возможных способах наделения искусственного интеллекта правосубъектностью // Вестник магистратуры. - 2021. - № 8(119). С. 50-55.

²⁹ St'u Watney M. M. Artificial intelligence and its' legal risk to cybersecurity. European Conference on Information Warfare and Security, ECCWS, 2020-June, 2020, pp. 398–405, Young O. R., Yang J., Guttman D. Meeting cyber age needs for governance in a changing global order. Sustainability (Switzerland), 2020, vol. 12 (14), art. no. 5557.DOI: 10.3390/su12145557.

³⁰ St'u AI helped scammers imitate the voice of the company’s CEO and steal 220,000 euros. Hacker. Available at: <https://xakep.ru/2019/09/05/voice-deepfake/>, հասանելի է 2025 թվականի դեկտեմբերի 20-ի դրությամբ:

³¹ St'u Swindlers managed to steal \$ 76 million thanks to Deepfake technology. Available at: <https://news.rambler.ru/inter-net/46154575/>, հասանելի է 2025 թվականի դեկտեմբերի 20-ի դրությամբ:

³² <https://www.vedomosti.ru/technology/articles/2025/06/09/1116134-sest-za-neiroset>, հասանելի է 2025 թվականի դեկտեմբերի 20-ի դրությամբ:

³³ St'u P. И. Дремлюга, “Использование искусственного интеллекта в преступных целях: уголовно-правовая характеристика”, Азиатско-тихоокеанский регион: экономика, политика, право · Т. 23 · № 3 · 2021, с.161.

³⁴ St'u նույն տեղում, с.162.

³⁵ St'u Zotov S., Dremluga R., Borshevnikov A., Krivosheeva K. Deepfake detection algorithms: a meta-analysis. ACM International Conference Proceeding Series. 2. .SSPS 2020 – 2020 2nd Symposium on Signal Processing Systemst. Guangdong, 2020, pp. 43–48.

³⁶ St'u P. И. Дремлюга, “Использование искусственного интеллекта в преступных целях: уголовно-правовая характеристика”, Азиатско-тихоокеанский регион: экономика, политика, право · Т. 23 · № 3 · 2021, с.160.

³⁷ Տե՛ս Ի.Ա. Филипова, “Правовое регулированиеискусственного интеллекта” учебное пособие 2-е издание, обнов-
 ленное и дополненное, 2022, Нижний Новгород, с. 129-130.
³⁸ <https://www.reuters.com/article/us-china-technology/china-seeks-to-root-out-fake-news-and-deepfakes-with-new-online-content-rules-idUSKBN1Y30VU>, հասանելի է 2025 թվականի դեկտեմբերի 20-ի դրությամբ:
³⁹ <https://digichina.stanford.edu/work/translation-internet-information-service-deep-synthesis-management-provisions-draft-for-comment-jan-2022/>, հասանելի է 2025 թվականի դեկտեմբերի 20-ի դրությամբ:
⁴⁰ Տե՛ս Իտալիայի քրեական օրենսգիրքը. <https://www.gazzettaufficiale.it/dettaglio/codici/codicePenale>, հասանելի է 2025 թվականի դեկտեմբերի 20-ի դրությամբ:
⁴¹ https://www.legifrance.gouv.fr/codes/section_lc/LEGITEXT000006070719/LEGISCTA000006165310/?anchor=LEGIARTI000049571542#LEGIARTI000049571542, հասանելի է 2025 թվականի դեկտեմբերի 20-ի դրությամբ:
⁴² Տե՛ս ՀՀ քրեական օրենսգրքի 52-րդ հոդվածի 6-րդ մասը:
⁴³ ՀՀ քրեական նոր օրենսգրքում տեղ գտած հայեցակարգային մոտեցումների և նոր ինստիտուտների մեկնաբանման ուղեցույց, էջ 209:

ՕԳՏԱԳՈՐԾՎԱԾ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՑԱՆԿ

1. Իտալիայի քրեական օրենսգիրքը. <https://www.gazzettaufficiale.it/dettaglio/codici/codicePenale>, հասանելի է 2025 թվականի դեկտեմբերի 20-ի դրությամբ:
2. ՀՀ քրեական նոր օրենսգրքում տեղ գտած հայեցակարգային մոտեցումների և նոր ինստիտուտների մեկնաբանման ուղեցույց, էջ 209:
3. «Կիրեռհանցագործությունների մասին կոնվեցիան», Բուդապեշտ, 23.11.2001
4. Владимирова З.В. О возможных способах наделения искусственного интеллекта правосубъектностью // Вестник магистратуры. – 2021. – № 8(119). – С. 50–55.
5. Ի.Ա. Филипова, “Правовое регулированиеискусственного интеллекта” учебное пособие 2-е издание, обновлен-
 ное и дополненное, 2022, Нижний Новгород, с. 8.
6. Ի.Ի.Карташов, Ի.Ի.Карташов “Искусственный интеллект как субъект уголовной ответственности: настоящее и перспективы”, ПРАВО: история и современность. № 2(15), 2021, с.73.
7. Мосечкин, Илья Н. 2019. Искусственный интеллект и уголовная ответственность: проблемы становления нового вида субъекта преступления. Вестник СанктПетербургского университета. Право 3: 461–476.
<https://doi.org/10.21638/spbu14.2019.304>
8. Р. И. Дремлюга, “Использование искусственного интеллекта в преступных целях: уголовно-правовая характери-
 стика”, Азиатско-тихоокеанский регион: экономика, политика, право · Т. 23 · № 3 · 2021, с.161.
9. “EU AI Act: first regulation on artificial intelligence” <https://www.europarl.europa.eu/news/en/headlines/society/20230601STO93804/eu-ai-act-first-regulation-on-artificial-intelligence>, հասանելի է 2025 թվականի նոյեմբերի 15-ի դրությամբ:
10. “Proposal for a Regulation laying down harmonised rules on artificial intelligence: Shaping Europe’s digital future”. <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/library/proposal-regulation-laying-down-harmonised-rules-artificial-intelligence>, հասանելի է 2025 թվականի նոյեմբերի 9-ի դրությամբ:
11. Council of Europe, Framework Convention on Artificial Intelligence and Human Rights, Democracy and the Rule of Law, Council of Europe Treaty Series - No. 225, Vilnius, 5.IX.2024, <https://rm.coe.int/1680afae3c>, հասանելի է 2025 թվականի նոյեմբերի 10-ի դրությամբ:
12. European committee on crime problems (CDPC), Discussion Paper on Criminal Liability Related to AI systems - fol-
 lowing up Framework Convention on AI & Human Rights, Democracy, the Rule of Law (CAI, CETS No. 225),
 Strasbourg, 13 November 2024/, <https://rm.coe.int/cdpc-2024-09-ai-criminal-liability-discussion-paper-final-draft/1680b26f16/>, հասանելի է 2025 թվականի նոյեմբերի 20-ի դրությամբ:
13. European committee on crime problems (CDPC), Draft, Questionnaire concerning artificial intelligence and criminal
 justice, Strasbourg, 11 June 2025.
14. Giannini, A. (2024). United States Report on Traditional Criminal Law Categories and IA. REVUE ILLUSTRATIVE DE L’ASSOCIATION INTERNATIONALE DE DROIT PUNAL, 2024, 1-41.
15. Hallevy G. When Robots Kill: Artificial Intelligence under Criminal Law. University Press of New England, 2013, 244 p.
16. Liboreiro, Jorge (21 April 2021). “Higher risk, stricter rules’: EU’s new artificial intelligence rules”. Euronews.
<https://www.euronews.com/my-europe/2021/04/21/the-higher-the-risk-the-stricter-the-rule-brussels-new-draft-rules-on-artificial-intellige>, հասանելի է 2025 թվականի նոյեմբերի 15-ի դրությամբ:
17. Mantelero, Alessandro (2022), Beyond Data. Human Rights, Ethical and Social Impact Assessment in AI, Information
 Technology and Law Series, vol. 36, The Hague: Springer-T.M.C. Asser Press, doi:10.1007/978-94-6265-531-7, ISBN
 978-94-6265-533-1
18. Mueller, Benjamin (4 May 2021). “The Artificial Intelligence Act: A Quick Explainer”. Center for Data Innovation/
<https://datainnovation.org/2021/05/the-artificial-intelligence-act-a-quick-explainer/>, հասանելի է 2025 թվականի
 նոյեմբերի 10-ի դրությամբ:

19. Murphy, Neil. “US, Britain and EU sign international treaty to tackle AI threats”. The National. Retrieved 2024-09-06. / <https://www.thenationalnews.com/future/technology/2024/09/05/us-britain-and-eu-sign-international-treaty-to-tackle-ai-threats/> , հասանելի է 2025 թվականի նոյեմբերի 10-ի դրությամբ:
20. Ramy El-Kady, “Challenges of Criminal Liability for Artificial Intelligence Systems”, Police Academy, Egypt, <https://orcid.org/0000-0003-2208-7576> , հասանելի է 2025 թվականի նոյեմբերի 20-ի դրությամբ:
21. Regulation (EU) 2024/1689 of the European Parliament and of the Council of 13 June 2024 laying down harmonised rules on artificial intelligence and amending Regulations (EC) No 300/2008, (EU) No 167/2013, (EU) No 168/2013, (EU) 2018/858, (EU) 2018/1139 and (EU) 2019/2144 and Directives 2014/90/EU, (EU) 2016/797 and (EU) 2020/1828 (Artificial Intelligence Act)/ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32024R1689>, հասանելի է 2025 թվականի նոյեմբերի 8-ի դրությամբ:
22. Terry Winograd, Thinking Machines: Can There Be? Are We?, THE FOUNDATIONS ARTIFICIAL INTELLIGENCE 167 (Derek Partridge and Yorick Wilks eds., OF 2006).
23. Veale, Michael; Borgesius, Frederik Zuiderveen (1 August 2021). “Demystifying the Draft EU Artificial Intelligence Act — Analysing the good, the bad, and the unclear elements of the proposed approach”. Computer Law Review International. 22 (4): 97–112. arXiv:2107.03721. doi:10.9785/cri-2021-220402. ISSN 2194-4164. S2CID 235765823.
24. Watney M. M. Artificial intelligence and its’ legal risk to cybersecurity. European Conference on Information Warfare and Security, ECCWS, 2020-June, 2020, pp. 398–405, Young O. R., Yang J., Guttman D. Meeting cyber age needs for governance in a changing global order. Sustainability (Switzerland), 2020, vol. 12 (14), art. no. 5557.DOI: 10.3390/su12145557.
25. Zotov S., Dremliuga R., Borshevnikov A., Krivosheeva K. Deepfake detection algorithms: a meta-analysis. ACM International Conference Proceeding Series. 2. „SSPS 2020 – 2020 2nd Symposium on Signal Processing Systems”. Guangdong, 2020, pp. 43–48.
26. <https://armenpress.am/hy/article/1236360> , հասանելի է 2025 թվականի նոյեմբերի 30-ի դրությամբ:
27. <https://digichina.stanford.edu/work/translation-internet-information-service-deep-synthesis-management-provisions-draft-for-comment-jan-2022/> , հասանելի է 2025 թվականի դեկտեմբերի 20-ի դրությամբ:
28. <https://news.rambler.ru/internet/46154575/>, հասանելի է 2025 թվականի դեկտեմբերի 20-ի դրությամբ:
29. <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list?module=signatures-by-treaty&treaty-num=225>, հասանելի է 2025 թվականի նոյեմբերի 10-ի դրությամբ:
30. https://www.legifrance.gouv.fr/codes/section_lc/LEGITEXT000006070719/LEGISCTA000006165310/?anchor=LEGIARTI000049571542#LEGIARTI000049571542, հասանելի է 2025 թվականի դեկտեմբերի 20-ի դրությամբ:
31. <https://www.reuters.com/article/us-china-technology/china-seeks-to-root-out-fake-news-and-deepfakes-with-new-online-content-rules-idUSKBN1Y30VU> , հասանելի է 2025 թվականի դեկտեմբերի 20-ի դրությամբ:
32. <https://www.vedomosti.ru/technology/articles/2025/06/09/1116134-sest-za-neiroset>, հասանելի է 2025 թվականի դեկտեմբերի 20-ի դրությամբ:
33. <https://xakep.ru/2019/09/05/voice-deepfake/>, հասանելի է 2025 թվականի դեկտեմբերի 20-ի դրությամբ:

References

1. Codice Penale Italiano [Italian Criminal Code]. Available at: <https://www.gazzettaufficiale.it/dettaglio/codici/codicePenale> (Accessed: 20 December 2025).
2. Dremlyuga R.I. Ispol’zovaniye iskusstvennogo intellekta v prestupnykh tselyakh: ugolovno-pravovaya kharakteristika [The use of artificial intelligence for criminal purposes: criminal law characteristics]. Aziatsko-tikhookeanskiy region: ekonomika, politika, pravo, 2021, Vol. 23, No. 3, p. 161.
3. Filipova I.A. Pravovoye regulirovaniye iskusstvennogo intellekta [Legal regulation of artificial intelligence]. Textbook, 2nd edition. Nizhny Novgorod, 2022, p. 8.
4. HH k’reakan nor orensgrk’um tegh gtat hayets’akargayin motets’umneri yev nor institutneri meknabanman ughets’uyts’ [Guide to the interpretation of conceptual approaches and new institutes in the new Criminal Code of the RA]. Yerevan, p. 209.
5. Kartashov I.I. Iskusstvennyy intellekt kak sub”yekt ugovnoy otvetstvennosti: nastoyashcheye i perspektivy [Artificial intelligence as a subject of criminal liability: present and prospects]. PRAVO: istoriya i sovremennost’, 2021, No. 2(15), p. 73.
6. Konventsia kiberhants’agortsut’yunneri masin [Convention on Cybercrime]. Budapest, 23.11.2001.
7. Mosechkin I.N. Iskusstvennyy intellekt i ugovnaya otvetstvennost’: problemy stanovleniya novogo vida sub”yekta prestupleniya [Artificial intelligence and criminal liability: problems of the formation of a new type of subject of crime]. Vestnik Sankt-Peterburgskogo universiteta. Pravo, 2019, Vol. 10(3), pp. 461–476. <https://doi.org/10.21638/spbu14.2019.304>
8. Vladimirova Z.V. O vozmozhnykh sposobakh nadeleniya iskusstvennogo intellekta pravosub”yektnost’yu [On possible ways of granting legal personality to artificial intelligence]. Vestnik magistratury, 2021, No. 8(119), pp. 50–55.

Լուսինե Ավետիսյան

Помощник судьи Уголовной палаты Кассационного суда РА,
магистр юриспруденции

РЕЗЮМЕ

***Уголовная ответственность программиста, производителя и
пользователя системы искусственного интеллекта***

В настоящее время искусственный интеллект находит применение в самых разных областях: от транспортных средств до медицины. Такое комплексное использование имеет как положительные, так и отрицательные последствия. Зафиксирован ряд случаев, когда деятельность систем искусственный интеллект приводила к преступным последствиям, в связи с чем возникает вопрос: кто должен нести за это уголовную ответственность?

Данная работа исследует проблему уголовной ответственности в случае совершения преступного деяния искусственным интеллектом. А именно: кто и когда должен быть привлечен к ответственности — программист, производитель или пользователь?

В результате исследования представлен ряд предложений по формированию конкретных составов преступлений для привлечения к уголовной ответственности программиста, производителя и пользователя искусственный интеллект, совершенствованию действующих составов, а также применению мер безопасности в отношении систем искусственного интеллекта, вовлеченных в совершение преступления.

Ключевые слова - Система искусственного интеллекта, уголовная ответственность, программист системы искусственного интеллекта, производитель системы искусственного интеллекта, пользователь системы искусственного интеллекта, меры безопасности.

Lusine Avetisyan

Assistant to the Judge of the Criminal Chamber
of the Court of Cassation of the RA,
Master of Laws

SUMMARY

The criminal liability of the programmer, manufacturer, and user of an artificial intelligence system

Artificial intelligence is currently being applied across a wide range of fields, from transportation to medicine. Such extensive use has both positive and negative consequences. There have been a number of cases where the operation of artificial intelligence systems has led to criminal outcomes, raising the question of who should bear criminal responsibility for them.

This paper examines the issue of criminal liability in cases where artificial intelligence is involved in committing a criminal act. In particular, it seeks to determine who and under what circumstances should be held criminally liable—the programmer, the manufacturer, or the user.

As a result of the research, several proposals are presented regarding the establishment of specific elements of crimes for holding AI programmers, manufacturers, and users criminally liable, the improvement of existing legal provisions, and the application of safety measures to artificial intelligence systems involved in the commission of crimes.

Key words - Artificial intelligence system, criminal liability, developer of the artificial intelligence system, manufacturer of the artificial intelligence system, user of the artificial intelligence system, security measures.

Բնագիրը ներկայացվել է 15.04.2026թ.
Ընդունվել է տպագրության 27.04.26թ.